БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетингеН

1951 ИЮНЬ 7 ЧЕТВЕРГ № 112 (2286)

ӨРТӨӨ 20 КӨП.

Бо хүнгү солунда:

Совет Эвилелинде (1 арын).

И. Принцев—Башкылар билиин бедидер институт чаа өөредилге чылының белеткелинге (1 арын).

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ: **А. Намзын**—Шиитпиринин күүселдези дээш онза кичээнгей салыр; **О. Кыргыс** — Партия хуралдарын баш удур эки белеткелдиг болгаш бедик шынарлыг эртирер (2 арын).

Я. Пашенков — Каспий чоогунуң чавызын суглуг болдурары (2 арын).

К. Маады — Ооң ажылга сонуургалы улут (3 арын).

А. Краснов—Чечен чогаалдар бижилгезинге конкурстуң жюризинде (3 арын).

П. Курченко — Чаа өөредилге чылынга уткуштур белеткелди куштелдирер (3 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Кореяның улус-демократтыг республиказының чазааның чуртта-чылар дугайында сагыш салышкыны (4 арын).

Ажылдакчыларны оларның ажылының түннелдери-биле хынаар

Каадырларны шын шилири, таарыштыр тургузары болгаш кижизидери — большевикчи удуртулганың чугула чүүлү болур. Кижилерни шилиир дугайында айтырыг тургузуушкунның кол айтырыгларының бирээзи болур деп Ленин болгаш Сталин өөредип турар.

Кижилер, каадырлар—делегейде бар туруп турар бүгү-ле үнелиг хөреңгилерден эң-не үнелиг болгаш эң-не шиитпирлиг хөреңги болур. Коммунистиг тургузуушкунга бистиң партиязыстың чеңдип алган чедиишкиннери болза, партия, совет болгаш ажыл-агый каадырларының большевикчи кижизидилгезинің түннелинден, оларның политик болгаш ажыл-херек талазы-биле шынарын бедидер дугайында сагыш салышкынның түннелинден улуу-биле хамаар-жыр. Ленин — Сталинның хөрээнге кызыгаар чок бердингениниң угаан-бодалынга, бедик идейлиг, чаныш сыныш чок, ак-сеткилдиг кылдыр, большевикчи шүүмүүлелдиң болгаш бот-шүүмүүлелдиң угаан бодалынга, партияның, күрүнениң сагылга чурумун шыңгыы сагыырынга каадырларны партия могаг-шылаг чокка кижизидип турар.

Каадырларны шыны-биле кижизидериниң болгаш өөредириниң күштүг методу болза, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседир талазы-биле дириг, ботгуг ажылга каадырларны хынаары болур.

«Ажылдакчыларны хынаары дээрге, оларның аазаашкыны-биле болгаш декларациялары-биле эвес, а оларның ажылының түннелдери-биле хынаары болур.

Даалгаларның күүселдезин хынаары дээрге чүгле канцелярияга болгаш чүгле ёзу барымдаалаан отчёттар-биле хынаары эвес, харын хамыктың мурнунда ажылдың болуп турар черинге күүселдениң херек кырында түннелдери-биле хынаары болур» — деп эш Сталин чугаалап турар.

Кижилерни эки билип албайн, практиктиг ажыл-чорудулгазынга оларны өөренип албайн, ажылдың түннелдери-биле оларны хынаайн тургаш, удуртуп болбас. Партия организациялары болза, боттарының каадырларын эки билир, кандыг-даа ажылдакчының төлептиин болгаш четпестерин билир ужурлуг, кижи бүрүзү тааржыр черимде-дир мен деп билир кылдыр, бодунуң арга мергежилин долузу-биле берип шыдаар кылдыр кижилерни таарыштыр тургузар ужурлуг.

Шын удуртулганың бо негелдезин чер-черниң чамдык партия организациялары чамдыкта сагывайн турарын фактылар көргүзүп турар. ВКП(б)-ниң Смоленск обкомунуң ажыл-агый болгаш культур тургузуушкунун удуртур талазы-биле ажылында улуг четпестер болгаш алдагдалдар барын чоокта чаа кылган хыналдадан илерээн. Ол четпестер болгаш алдагдалдар болза, обком каадырлар-биле ажылды канчап-даа таарышпазы-биле кошкатканындан, алдагдал кылган ажылдакчыларны чогуур өй-шаанда эдип, чазаананындан, каадырларга бедик негелде салбаанындан, четпестерге таарышпас чорукка, партияның болгаш күрүнениң сагылга чурумун хажык чокка сагыыр чорукка каадырларны кошкак кижизиткениниң улуу-биле хамааржыр.

Ажылдакчыларның кылган алдагдалдарын чогуур өйүнде, ак-сеткилдиг илередири, ол алдагдалдарның төрүүнген чылдагааннарын кичээнгейлиг өөренири, оларны эдип чазаарының хемчеглерин тодаргайлап айтыры—каадырларны шын кижизидериниң эргежок чугула чүүлү болур. Ажылдакчыларның алдагдалдарын чажырып чаары, оларның четпестерин чымчаа-биле көөрү болза, ажылдакчыларны чүгле үрээр болгаш чаа алдагдалдарга киирер. Каадырларны шын кижизидери дээрге четпестерни чажырып чагбайн, харын ол четпестерни дидим болгаш шиитпирлиг илередири, эдип чазаары болур.

Чүгле ажык болгаш ижин-кара чок бот-шүүмүүлелди чорудуп тургаш, ылап большевикчи каадырларны кижизидип болур деп эш Сталин өөредип турар. Кым-на бистиң каадырларывыстың алдагдалдарын чажырып чаап тургаш, оларның бот менээргенир чоруун кам-наар деп бодай-дыр, ол кижи каадырларны үрээр-даа, каадырларны бот-менээргендирер-даа.

Большевикчи шүүмүүлел болгаш бот-шүүмүүлел — каадырларны кижизидериниң шылгарангай аргазы болур. Ол дугайын партияның чамдык ажылдакчылары болган чок-ла утупкан турар. Чижээ, чамдык ажылдакчыларның улуг алдагдалдары-биле хоорком тааржып турарының дугайында эвээш эвес чижектерни Орёл хоорайның партия конференциязынга төлээлер көргүзүкен. Шүүмүүлел болгаш бот-шүүмүүлел чок чоруктуң уржуундан ол ажылдакчылар оларга хүлээткен ажыл херекти шуут баксыраткан болгаш хоорком оларны албан дужаалындан дүжүрер ужурга таварыштыр тургузуп, ажылдакчыларны оларның ажылының түннелдери-биле хынап, оларның четпестерин чогуур өй-шаанда илередип, эдип чазап турган болза, ол таварылгаларның хөй нуруузун болдурбайн барып болур турган ийик.

Ажылы баксыраан ажылдакчыларны «камгалааш» оларны бир черден өске черже шилчидип турар чер-черниң партия организациялары улуг алдагдалдарны кылып турар. Көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң начальниги эш Бызов аңаа дааскан ажыл херекти күш четпейн турары ВКП(б)-ниң Свердловск обкомунга билдингир турган. Ол эшке күш-четинер болгаш ооң арга мергежилинге тааржыр ажыл бээриниң орнунга, обком болза, ол кижини «хомудадчыындан» корткаш, облкүүскомнуң даргазының көдээ ажыл-агый талазы-биле оралакчызынга ажылдадыр деп сумелээн. Обком бодунуң ол алдагдалынга үр болбаанда бүзүрээн.

Каадырларны шилириниң уран аргазы болза, ажылдакчы бүрүзү бодунга шыдатынар ажылда-дыр мен деп билир кылдыр ажылдакчыларны таарыштыр тургузуп билири болур. Ажылдакчылар деткимче хереглей бергенде чогуур өйүнде дузалаары, баштайгы чедиишкиннерни көргүзе бергенде чогуур өйүнде үнелеп мактаары чугула болгаш оларның-биле шыдамыкай ажылдаарынга, оларның өзүлдезин дүргедедиринге шак үени харамнанмас херек.

Күүселдениң херек кырында түннелдери-биле каадырларны хынаары болза, чаа кижилерни — хүлээткен ажылын боттуу-биле удуртурун болгаш партия-совет сагылга-чурумну быжыглаарын хандырып шыдаар ажылгыр кижилерни илередирде болгаш депшидерде партия организацияларынга дузалап турар. Ооң-биле кады күүселдениң хыналдазын шыны-биле үргүлчү тургузары болза, канцеляржыларны болгаш бюрократтарны, мегечилерни, хоозун чугаалыгларны илередирде, партияның болгаш күрүнениң сагылга чурумун үрээрлерни ажылдан дужуурде партия организацияларынга дузалап турар.

Чоокта чаа болгулап эткен партияның область, хоорай, район конференцияларынга чамдык удуртур ажылдакчыларны оларның ажылында четпестерин дээш шыңгыы болгаш шыны-биле шүүмүүлээн. Каадырларны шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылды улам экижидериниң эргежок чугулазын конференциялар боттарының шиитпирлеринде айыткан.

Чамдык партия комитеттериниң каадырларны шилиир болгаш кижизидер талазы-биле ажылының практиказында улуг четпестериң бирээзи болза, олар ажылдакчыларның кызыы бөлүүнге колдуунда даянып, чаа, аныяк каадарларны ылаңгыя хөрээженнерни депшидерде мырыңай үндезин чокка көргүп сестир чорукту кылып турары болур.

Чаа, аныяк каадырларны кижизидер болгаш депшидер талазы-биле хүн бүрүде, доктаамал, бодамчалыг ажылдаарын партия бодунуң организацияларындан негеп турар. Удуртур ажылдарже аныяк каадырларны чогуур өйүнде болгаш дидими-биле депшидериниң эргежок чугулазын эш Сталин өөредип турар.

Ындыг турбужа чамдык черлер каадырларже үргүлчү сагыш салбайн турар. Кишиневка Ленинский райкомнуң секретаринге ажыл-агый ажылынга бодунуң эки арга мергежилин көргүскен эш Марютинни депшиткен. Партийжи удуртулганың методун шиңгээдип алзын дээш Марютинге Кишинев хооркому дузалаар ужурлуг турган. Ындыг болзадаа, беш айларның дургузунда хоорком-нуң чаңгыс-даа секретари партияның аныяк ажылдакчызын бодунче чалап келдирбээн болгаш чаа ажылга ооң канчаар мергежип турарын, кандыг дузаламчы хереглеп турарын соонуургап көрбээн. Ындыг чижек чаңгыс ол эвес. Ленинский райкомга сөөлгү үш чылдарның дургузунда сес секретарлер солушканын чугаалаарга-ла билдингир. Партияның Кишинев хооркому каадырлар-биле ажылче кичээнгейни улгатырар херек.

Бистиң каадырларывыс — партиялың болгаш күрүнениң алдын фондузу болур. **Коммунистиг тургузуушкунның сорулгаларын шиитпирлээр дээш демисел партия, совет болгаш ажыл-агый каадырларына негелдени үзүктел чокка бедидип турар. Бистиң каадырларывысты өзүп турар чаа негелдерниң деңнелинге тургузар төлээде, оларның дугайында сталинчы ёзу-биле сагыш салыр, сталинчы ёзу-биле камнаар, өстүрер болгаш кижизидер херек.**

Каадырлар-биле ажылды шын организастаары — партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдың көдүрлүүшкүнүнүң, советтиг улуг Төрээн чурттуң чечектелиишкини дээш, коммунизм тиилелгези дээш демиселге чаа чедиишкиннерниң үндезини болур.

(«Правданың» мурнуку үүлү).

Совет Эвилелинде

Коммунизмниң улуг тудугларынга

Москваның Сталин аттыг заводунуң коллективи коммунизмниң тудугларынга

Москваның Сталин аттыг автозаводунуң коллективи коммунизмниң улуг тудугларының чагыгларын алдарлыы-биле күүседип турар. Бүгү 1951 чылда чорудар деп көрдүнген автомобильдерни тудугларже ам безин бүрүнү-биле чорудуп берген. Бора шойнуң эзилдирикчилери металл артынчыларын камнап тургаш, улуг тудугларның фондузунга 100 тонн ажыг металлды камнап бергеннер.

Минскиниң автозавод коллективи улуг тудугларга хөй чүк чүктээр болгаш чүгүн боду дүжүрер машиналарны бүдүрүп берип турар. Ол машиналарга хереглээр радиаторларның элээн хөй санын кылып бээр дугайында чагыгны Белорусстуң автомобиль бүдүрүкчүлери Москваның Сталин аттыг автозаводунче чоруткан. Ук хүндүлүг чагыгны күүседир дээш стахановчулар сорук киришкин-биле ажылдап эгелээннер. Минскиниң автомобильдеринге хереглээр радиаторларны бүдүрер талазы-биле апрель айның планы хуусаазының бетинде доозулган.

Майда Москваның Сталин аттыг автозаводунуң арматурщиктери социалистиг чарышты калбартканнар. Стахановчу херээженнер эштер Попкова, Ожерельева, Карпенкова олар ийи-ийи нормаларны кылып турар апарганнар. Арматур цехиниң радиатор салбырының коллективи май 28-те май айның чагыын хуусаазының бетинде күүседкенин рапорттааннар.

(СЭТА).

Цимлянскаяның суг белдириниң плотиназы

ЦИМЛЯНСКАЯ. Цимлянскаяның суг белдириниң плотиназы дүрген тутупп турар. Бодунуң унунуң кеззээ-биле удавас Дон-биле катыжа бээр.

Хемниң дүвүнге үүрмек даш төгер ажыл эгелээн.

Плотиналар катышкан районда чүк чүдүрер баржи пароходтар эдержип алган кээп, чүгүн аңаа хостааш, катап чоруп турар. Чаңгыс-ла хүн иштинде хемниң дүвүнге 1000 кубометр ажыг үүрмек дашты төккен. Ниитизиби-биле алырга маңаа 18.500 кубометр дашты төккен турар ужурлуг.

Плотинаның демир бетоннан кылыр кеззээнде ажыл улам-на калбарып турар. Үш дугаар тудуг районунуң коллективи ийи дугаар каытта элээн хөй блоктарны бетоннап кылган. Эш Волынскийниң мурнакчы участогунуң коллективи плотинаның эң-не харыысалгалыг черинің бирээзинге бетон салыр ажылды эгелеп киришкен.

Тудуушкунну үр чылдарда тургузар сорулга-биле тудугжулар дыка быжыг болгаш сооктан үрелбес бетонну ында тургузуп турар.

Эш Юдиниң аныяктар участогунуң коллективи улуг чедиишкиннерни чеңдип алган. Плотинаның сес дугаар секциязының дөрт дугаар блогун бетоннаар ажылды ол коллектив хуусаа бетинде дооскан.

(СЭТА).

Улуг тудугларга

УГЛИЧ. (Ярославль область). Волга-Дон каналдың тудуушкунунга хереглээр чер сордурар база бир агрегатты (земснарядты) Угличиниң механика заводу бүдүрүп үндүрген. Ук агрегат хуусаазының бетинде эптетинген. Ол заводтуң бүгү цехтери болгаш участоктары онаалгаларын ажыр күүседип турар.

Чер сордурар агрегаттардан аңгыда ук завод бетон заводтарынга хереглээр металл конструкцияларны болгаш улуг тудугларга хереглээр өске-даа хөй-хөй тудуг механизмнерин үндүрүп турар.

ЛЬВОВ. Хоорайның бүдүрүлгелери улуг тудугларга херек продукцияны бүдүрүп үндүрүп турарлар.

Полганың болгаш Днепрниң эриктеринде Львовка бүдүргүлээн бирээзи-ле үш тонн чүк чүктээр автоомашиналар ажылдап турар. Авточудурукчулер заводунуң коллективи беш тоннуң машиналарынга хереглээр хымыштарны болгаш согуннарны хуусаазының бетинде кылып үндүрген. Советтиг Украинаның 30 чыл ою аттыг тывыш артели чазанылга херекселиниң элээн каш муң кезектерин хуусаазының бетинде бүдүрген. Ыяш чазаар стахановчулар ыяшты болбаазырадып чазаарының ажылын 2—3 катап дүргедедип турар элээн каш станоктарны чогаатканнар.

(СЭТА).

Бай-Тайганың ховуларында чаа бугалар

Бай-Тайга районнуң Көп-Сөөкте «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери Аныяк Ооргудан буга казып үндүрген. Ол буганы казарынга Кызыл-Даг школазының өөренікчилери база киришкен. Эвилелдиг ажылдың түннелинде ол буганы чүгле ийи хүннүң иштинде каскаш, суун бадырган. Ук буганың суу «Тиилелге» колхозтуң 300 гектар черин суттарар болгаш ниитизи-биле 500 ажыг га черни доктаамал суттарар.

Ол ышкаш «Дөн-Терек» колхозтуң сиген, тараа шөлдеринге. Тээли суурнуң чечектелиишкининге ажыктыг буганы Адыр-Мажалык чанында Хемчиктин улуг уннундан үндүр казып турар. Ол буганың узуну 18 километр болгаш 2500 гектар ажыг черни суттарар. Аңаа Тээли суурнуң чурттакчы чону, эң ылангыя хөрээженнер идепкейлиг киришкен.

Ам районнуң өске-даа черлеринде буга казыышкыннары болгаш шинчилээшкиннери чоруп турар.

Х. КУЛА.

Күжениишкинниг ажылдың түннелинде

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Дагда Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери чаа суттарылга бугазының ажылын дооскан. Буганың узуну 2600 метр, дооразы — 2 метр, ханызы — 1 метр.

Суттарылга бугазынга 40 колхозчулар хүн-бүрү күжениишкинниг ажылдап турган. Буга казып ажылдап турган колхозчуларны коммунист эш Чүлдүм эки удуртуп, улустуң аразынга чарышты калбарткан. Аңаа ажылдап турганнарның, иштинден Оюн, Шогбан-оол чарыштың тиилекчилери болуп, хүнде кылза чогуур нормазын 150—200 хуу күүседип турган.

Жданов аттыг колхозтуң кежигүннери чаагай дүжүт дээш бүгү күжүн тарылганың чайгы ажылынче угландырган. Суттарылга кылырынга чаа кылып алган бугазының суу элбекшилдин-биле четчир.

М. СЫНАА.

Херээженнер буга казыышкынында

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакыда улгатыр катышкан «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелинде колхозчу херээженнер Дагыр-Шемиде 5600 метр дурттуг буганы казып доосканнар. Ол буганың суу-биле 38 га черни суттарып тараан. Ам олар Көк-Талда буга казыышкынында ажылдап турарлар. Ол буга доостурга 200 га черниң тараазын суттарар.

Колхозчу херээженнер Хажытпаа, Мадыш-оол, Хорлуу олар эки ажылдап, хүн нормазын 110—130 хуу чедирип турарлар.

Херээженнерни буга казыышкынынче Манзырыкчы эки организастаан, үлегерлиг чоруун көргүзүп турар.

О. МОҢГУШ.

МТС колхозтар-биле керээзин күүседип турар

Чаа-Хөлдүң машина-трактор станциязы часкы хову ажылдары эгелээричин мурнунда колхозтар-биле чарган керээлерин ёзугаар часкы тарылга үезинде колхозтарга кылып бээр ужурлуг ажылдарын чогуур хуусаазында күүседткен.

МТС илиртээшкинни 109 хуу, часкы чер аңдарылгазын—121 хуу, культивастаашкынны—138 хуу, дискалаашкынны—145 хуу, тараа чаштырыышкынын—100 хуу күүседткен. № 4 трактор бригадазының (бригадири эш Чылбак) трактористери часкы тарылга үезинде бүдүрер ажылдың нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, бригадалар аразынга шилчиир кызыл тукту быжыы-биле тудуп, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ылангыя трактористер Дүктүгоол, Дамчан-оол, Имиижек, Соскар, Биженей олар часкы тарылга үезинде онза эки ажылдаан болгаш хүн нормаларын үргүлчү 120—150 хуу чедир күүседип турганнар.

МТС-тиң механизаторлары ам чайгы чер аңдарылгазын хуусаазында күүседир дээш улуг күжениишкиннерлиг ажылдап турар.

Х. ЧҮРГҮЙ-ООЛ.

Аныяк механизаторлар

Эрткен чылын Таңды районнуң «Победа» көдээ ажыл-агый артелинге колхозтуң чаңгыс-даа тракторисчизи чок турган.

Колхоз бо чылын 10 кижини трактористер кылдыр өөредип алган. Оларның 8-и трактористер, ийизи бригадир болгаш учётчик.

Бригадир Ооржак Дадар-оол бодунуң бригадазын чайгы чер аңдарылгазынга эки организастаан. Ооң түннелинде 136 гектар чер аңдартынган.

Бригаданың иштинде Лапчаа, Шыырап, Бады, Седип-оол, Кара-оол олар хүн-бүрүнүң үлүг нормазын үргүлчү ажыр күүседип, кывар-чаар материалдарны камнап ап турар.

О. ДАЗЫРБАН

БАШКЫЛАР БИЛИИН БЕДИДЕР ИНСТИТУТ ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ

Партияның болгаш Совет чазактың совет школаларының мурнунга — өзүп олурар салгакчыларны эртемнериң үндезининге өөредир болгаш оларны совет патриотизмге, национал чоргааралга, пролетаржы интернационализмге кижизидер дугайында салган сорулгаларын күүседиринге башкыларның, школаларның өске-даа ажылдакчыларының, улус өөредилге органнарының ажылдакчыларының идей-политиктиг, ниити билиин болгаш башкы ажылының мергежилин бедидериниң талазы-биле башкыларның билиин бедидер институт улут рольду ойнаан турар ужурлуг.

Ону барымдалааш башкыларның билиин бедидер область институту бодунуң мурнунга область Совединиң күүскомунуң чаа өөредилге чылынга школаларны белеткээр айтырыг талазы-биле шиитпиринге үндезилээш, школаларның болгаш улус өөредилге органнарының ажылдакчыларының чайгы курстуг өөредилге хемчеглерин организастыг, бедик идей-политиктиг деңнелге эртирер деп сорулга салган. Ол шиитпир ёзугаар чайгы курстуг өөредилгени 600 ажыг башкылар, пионервожатыйлары, интернат өргелекчилери болгаш улус өөредилгезиниң өске-даа ажылдакчылары эртер.

Орус, тыва школаларның орус дыл болгаш литература башкылары, тыва база даштыкы дылдар башкылары дыл дугайында сталинчы өөрединиң айтырыгларының талазы-биле калбак программаны курска өөренип эртер.

ССРЭ Конституциязының башкылары Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелери-биле, Совет күрүнениң төөгүзүнүң айтырыглары болгаш методика айтырыглары-биле боттарының билиглерин байлакшыдырлар. Биология эртемнериниң башкылары мичуринчи биология эртеминиң болгаш академик Павловтуң өөрединиң айтырыгларының талазы-биле калбак программаны дыңнап эртер.

Оон аңгыда үстүнде айыткан эге школа башкылары, тус-тус эртемнер башкылары марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, педагогиканы, психологияны, логиканы база ол ышкаш боттарының башкылап турар эртемнериниң аайы-биле элээн хөй тускай эртемдээннериң кичээлдерин дыңнаарлар. Башкылар билиин бедидер институт ам курстуг болгаш семинар өөредилгелериниң хемчеглеринге белеткел ажылдарын чоруп турар. Өөредилге планнарын, программаларны, кичээлдериң расписаниелерин кылып, ниити чурталга черин белеткеп, бедик квалификациялыг башкы составын, лекторларны шилип ап турар.

Институт башкыларга, школаларның болгаш улус өөредилге органнарының өске-даа ажылдакчыларынга методиктиг улуг дузаны көргүзер ужурлуг. Ону барымдалааш институт чайгы үеде база чаа өөредилге чылының баштайгы чартыында чорудар ажылдарының планнарын кылып чогааткан. Методист бүрүзү ам методиктиг материалдарны белеткеп турар болгаш оларны бүгү школаларже, педкабинеттерже чаа өөредилге чылы эгелээриниң бетинде тарадып үндүрер.

Институттуң орус дыл талазы-биле тыва школалар методизи эш Лантухова «Эш Сталинның дыл дугайында ажылдары үнгени-биле холбаштыр тыва школаларга орус дыл башкылаарының шынарын бедидер дугайы», «Үжүглел өөренир үеге чедир школаларның бир дугаар класстарынга орус дылдың кичээлдерин канчаар чорудары» деп методиктиг чагааларны белеткеп турар.

Төөгү методизи эш Паршукова мооң өдаанда методиктиг чагааларны кылып турар: «5—7 класстарга төөгүнү башкыаарының шынарын экижидериниң орудтары болгаш чепсектери», «Төөгү талазы-биле класстан дашкаар ажылдар дугайы», «Төөгү талазы-биле тематиктиг кежээлер дугайы».

Эге класстар талазы-биле методист эш Пуговкина «Эге класстарга арифметиканы башкылаарын экижидер дугайы» деп методиктиг чагааны кылып турар. Оон аңгыда «Физика болгаш математика талазы-биле 5—10 класстарның өөреникчилериниң билиглерин бедидер орудтар болгаш аргалар», «Школа библиотеказының ажылының дугайы», «Школада тускай эртемнериң кабинеттериниң ажылының дугайы» болгаш оон-даа өске методиктиг чагааларны белеткеп турар. Бо бүгү материалдарны чаа өөредилге чылынга уткуштур школаларже, педкабинеттерже база чорудар. Олар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынарын экижидеринге улуг дузаны бээри чугаажок.

Чаа өөредилге чылынга школалар белеткелиниң төлевилел планын институт чогаадып кылгаш бүгү школаларже чоруткан. Чоокку хүннерде институт школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарын сегидер болгаш башкыларның, школалар, районо, гороно удуртукчуларының, пионер вожатыйларының, библиотека ажылдакчыларының база школаларның, уруглар бажыңнарының, уруглар садтарының эң дээре дуржулгазын өөренириниң айтырыгларынга хамаарышкан 300 ажыг теманы башкыларга, облоно, районо, хооронo ажылдакчыларынга чорудуп бээр деп турар. Бо бүгү материалдарны башкылар билиин бедидер институт ажылдап кылган болгаш тускай чыынды дептер кылдыр парлап үндүрген. Ол материалдарның кезии педагогиктиг номчулганы дамчыштыр эртер. Кымче ол теманы чоруткаанылы, ол кижи ону күүседиринге большевикчи ёзу-биле киржир болгаш ол материалдар школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының шынарын сегидеринге улуг салышкыга болур. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары Кузьминаның болгаш Корневтиң ажылдарының дуржулгаларын өөренип, нептередир сорулганы институт салган. 4—7 база 10 класстарга орус дыл, төрээн дыл болгаш математика талазы-биле бижимед ажылдарының чыл анализин чаа чылга уткуштур кылыр деп турар.

Кызыл хоорайга ам удавас келир өөредилге чылында бирги класстарга ажылдаар башкыларның эртем-практиктиг конференциязы болур. Ол хемчеглерни институт эң баштай-ла чорудуп турар болгаш моон сонгаар-даа үргүлчүлеп чорудар. Янзы-бүрү өөредилге-кижизидилге характерлиг айтырыгларга эртем-практиктиг конференциялар школаларның ажылдарын сегидеринге кончуг улуг рольду ойнаар. Чаа өөредилге чылында институт 1—4 класстарның 5 чылдан өрү стажтыг бүгү башкыларын, 5—10 класстарның эртемнер башкыларын бот-өөредилге болгаш шуут өөредилге-биле бүрүн хаара тудар сорулганы бодунуң мурнунга салган.

Бо чылын башкыларның август хуралдарын таварыштыр институт бодучун турун келгениниң төөгүзүнде бир-ле дугаар методиктиг ийи чыынды дептерлерни областың эң дээре башкыларычың хуралын, РСФСР-ниң алдарлыг башкызы А. П. Лаврентьеванын ажылының дуржулгаларын парлап үндүрер. Ол материалдар бистиң областың башкыларынга улуг дузаны чедирери чугаажок.

Кабинетке олуруп алгаш, башкыларның ажылын өөренип, оларга методиктиг дузаны чедирип шыдаар.

Мынчангаш институттуң ажылдакчылары чаа өөредилге чылының улдун бүрүзүнде районнарже бирден эвээш эвес катап үнүүшкүнүнү ыяазыла кылырын планнап турар, аас-биле чугаалавайн, саазын кырынга биживейн, а харын шын, чөп методиктиг дузаны көргүзер.

И. ПРИНЦЕВ,
башкыларның билиин бедидер институттуң директору.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

Шиитпирниң күүселдези дээш онза кичээнгей салыр

Үндүрген шиитпирлер болза, ажылдың уг-шиин айтып турар болгаш ажылдың үгле эгези болур. Ажыл-херекти чедиишкинниг күүседирде, хамыктың мурнунда удуртур органнарның шиитпирлерин амыдыралгага боттандырып шыдаар каадырларны, кижилерни шын таарыштыр тургузар, база шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазын организастаар чорук негетинер. Ол организастыг хемчеглер чокка шиитпирлер амыдыралдан хоорук, анаа-ла саазын кырында, күүсетинмес болу бээр.

Партияның Тожу райкому болза, бодунуң үндүрген шиитпирлерин амыдырал кырынга күүседир дээш элээн организастыг хемчегларни чорудуп келген. ВКП(б) райкомунуң бюрозу партияның кол ажылдарының болгаш ажыл-агый амыдыралының талазы-биле чугула айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлеп турган.

Партия райкомунуң бюрозунуң хурал бүрүзүнге ийи-үштен хөй эвес кол айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлеп турар. Ажылдың ындыг практиказы болза, партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдың база ажыл-агый сорулгаларының чугула айтырыгларын чогуур өйүнде шиитпирлээрин хандырып, эмин-эртир хөй санныг хуралдар чыыр, хөй шиитпирлер үндүрер чоруукту эвээжедип турар.

Үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазын чорударын, партия эге организацияларының отчёттарын болгаш партия ажылының тус-тус адырларының аайы-биле илеткелдерни, ажыл-агый талазы-биле чамдык чугула айтырыгларны чугаалажырын планга киирип келген. Планда көрүнген айтырыгларны райкомнуң бюро хуралдарынга тургузары-биле баш бурунгаар белеткеп, айтырыгларны белеткээринге ВКП(б) райкомунуң кежигүннерин, партия активин киириштирип турар. Ажылдың ол практиказы чүү көргүскенил дизе, партия райкомунуң бюрозунуң ажыл планын чогуур өйүнде күүседирин, тургустунган айтырыгларның талазы-биле шын шиитпирлер үндүрерин хандырыл шыдаан.

ВКП(б) райкомунуң бюрозу болза, бо чылдың эгезинде болуп эрткен партияның район конференциязындан бээр 19 катап хуралдар кылган. Ол хуралдарга язы-бүрү 92 айтырыгларны чугаалажып шиитпирлээн. Дөрт партия эге организацияларының ниити ажылының дугайында отчёттарын, партия ажылының тус-тус адырларының талазы-биле чамдык партия эге организацияларының секретарьлериниң илеткелдерин партия райкомунуң бюрозунга дыннаан. Бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайында 5 үүл айтырыгларны бюрога база чугаалашкан.

Бо чылдың февраль 16-да ВКП(б) райкомунуң бюрозунга Оо-Хем сумуда партия эге организациязының ажылының дугайында секретариниң илеткелин дыннаан, доктаал үндүрген. Ынчангаш ол доктаалдың күүселдезин апрель айда хынап көрген, партия эге организациязының ажылы чаа байдал-биле эдертургустунган, политик-кижизидилге ажылы чорутунуп турары-биле чергелештир хуу ажыл-агыйлыг коммунистер ам шуптузу колхозта кирген.

Район школаларының өөредилге-кижизидилге ажылының дугайында бо чылдың февраль айда партия райкомунуң бюрозунга районо эргелекчизи эш Анай-оолдуң илеткелин дыннаан, доктаал үндүрген, ооң күүселде хыналдазының дугайында май айда райкомнуң бюрозунга чугаалашкан. Баштайгы доктаалда айтып демдеглээн улуг четпестер ам чайлатынган болуп турары илерээн. Районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының дугайында партия райкомунуң мооң мурнунда үндүрген доктаалы элээн түннел-күүселделиг болуп турар.

Колхозтарның тудуг ажылының, чүүк транспортунуң, база партия чырыдыышкыныының дугайында мурнунда үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң талазы-биле айтырыгларны райкомнуң бюрозунга чугаалажып эрткен. Шиитпирлерниң күүселдезин үгле партия райкомунуң бюро хуралынга көрүп, чугаалажып турары-биле кызыгаарлатынмайн турар.

Шиитпирлер күүселдези дээш партия райкомунуң ажылдакчылары чер-черге барып, партия активин дамчыштыр хыналдаларны чорудуп келген. Үндүрген шиитпирлерин күүсеедир ужурлуг организациялар шиитпирлерни кайы хире күүсеткениниң дугайында боттары хыналда кылгаш, түннелин үндүрерин, ол дугайында партия райкомунга бижимел информацияларны берип турарын ВКП(б) райкому олардан негеп турар.

Ындыг болза-даа, үндүрген шиитпирлерниң күүселдези ам-даа дыка четпес боттанып турар. Колхозтарның бүдүрүлге, культура-амыдырал болгаш чуртталга бажыңнарының тудугларының 1951 чылда планын бадылавышаан, ол чугула ажыл-агый-политиктиг сорулганы күүсеедир хемчеглер дугайында партия райкому райкүүском-биле кады бо чылдың февраль айда шиитпир үндүрген.

Ол шиитпирниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны май айның 21-де партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан, шиитпир амыдырал кырынга күүсетинмээни илерээн. Чүл дизе, колхозтар мал кажааларының, чуртталга бажыңнарының тудугларынче эгелеп кирбээн, тудуг ыяжын кезип, сөөртүп белеткээринин планы күүсетинмээн. Райкүүскомнуң даргазы эш Эректол, даргазының ораакчызы эш Серен, көдээ ажыл-агый килдизиниң ажылдакчылары, ылаңгыя колхозтарның баштаар черлериниң даргалары эштер Байыр-Белек, Эәрилге олар ол чугула шиитпирни күүсеедиринче чогуур сагыш салбаан.

Мурнунда үндүрген шиитпирниң херек кырында күүселдези дээш чугула хемчеглерни дарый чорударын колхозтарның даргаларындан, партия эге организацияларының секретарьлериндерден болгаш райкүүскомдан ВКП(б) райкому шынгыызы-биле негеп турар. Партия райкомунуң чугула шиитпирлерин «Совет Тыва» колхозта партия эге организациязы дыка четпес күүседип келген. Партия ажылын харыысалга чок чорудуп турган партия эге организациязының секретари Балбырны ВКП(б) райкомунуң бюрозу ону секретарь хүлээлгезинден дүжүрген.

Область солуннарының чагылгазының болгаш тарадылгазының талазы-биле айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга ийи катап чугаалажып, тускай шиитпирлерни үндүрген. Солуннар тарадылгазының дугайында районнуң харылзаа конторазы (ооң начальниги эш Веретельникова) бодунуң шугумуби-ле дыка харыысалга чок ажылдаан, оон аңгыда коммунист Веретельникованың аажы-чаңында улуг четпестер бар болуп, ажылга харыысалга чок турганын көргеш, ВКП(б) райкомунуң бюрозу ону партия талазы-биле шынгыы хемчег алган.

Шиитпирлерниң күүселдези дээш ВКП(б) райкомунуң бюрозу хемчегларни чорудуп турза-даа, ол дугайында айтырыгларны бюрога эвээш чугаалажып турган. Чугаалажып шиитпирлээри-биле планда көрүнген айтырыглардан 3 айтырыглар шуут шиитпирлетинмейн эрткен. Партия эге организацияларының талазындан үндүрген шиитпирлерин херек кырынга күүсеедир дугайында кошкак демисел чорудуп турар.

ВКП(б) райкомунуң бюрозу бо чылдың март айда районнуң хереглел кооперациязының шугумунда каадырлар-биле ажыл дугайында айтырыгны чугаалажып, бо талазы-биле четпестерни чайладырын болгаш ам чорудар ажылдарны шиитпирлээн. Райпо аппарадының ажылдакчылары садыг ажылының талазы-биле колдуунда биҥиг дуржулгазы чок кижилер болуп турар, ынчангаш садыг ажылдакчыларының квалификациязын бедидер дээш техниктиг өөредилгени организастаарын ВКП(б) райкому райпонуң баштаар черинге, ында партия эге организациязынга айтып дааскан турган.

Райпода партия эге организациязының секретари эш Дорофеев шиитпир күүселдези дээш боттуг хемчеглер чорутпаан болган, райпо аппарадында күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турар чоруктар бар, райпонуң даргазы Спирин, даргазының ораакчызы коммунист Аракчаа олар арага-дарыга хандып, ажылга харыысалга чок чоруун көргүзүп турар.

Организастыг ажылдың кол айтырыы болза, — ажылга кижилерни шилип тургузары болгаш шиитпирлериниң күүселдезин хынаары болур. Ол чугула сорулганы Тожу районнуң партия организациязы сула күүседип келген, ынчангаш ооң ажылында хөй четпестер бар, ам ол четпестерни чайладыр дээш шиитпирлиг демисежир херек. ВКП(б) райкому, ооң удуртулгазында партия эге организациялары үндүрген шиитпирлерин чогуур өйүнде күүседир дээш шынгыы күжениишкиниг ажыл чорудары болур.

А. НАМЗЫН,
ВКП(б) Тожу райкомунуң секретари.

Партия хуралдарын баш удур эки белеткелдиг болгаш бедик шынарлыг эртирер

Партия хуралдарын идей-политик талазы-биле бедик деңнелге болгаш баш удур эки белеткелдиг эртирер чорук, болур хуралдың хүн айтырыглары-биле баш удур эки таныжып алырындан болгаш хуралдың чарлалын коммунистерге четче чарлаанындан, хүн айтырыгларын кежигүннерниң эки билип алган турарындан чугула хамааржыр. Болуп эрткен хуралдарның үндүрген шиитпирин ажыл-херек кырынга боттуу-биле күүседири бүгү коммунистерге шуут албан болур.

Ындыг турбуже, Эрзин районнуң партия организациялары партия хуралдарын идей талазы-биле куду деңнелге эртирип, кандыг-даа белеткелди баш бурунгаар кылбайн турар. База хуралдың чарлалын четче эвес дыннадырыбиле коммунистерниң 60—70 хире хуузу келир чоруктар эвээш эвес. Чижээлээрге, Качык сумузунда партия эге организациязы (секретари Шижээ) отчёттуг үеден бээр үгле дөрт хурал эртирген. Ол эртирген хуралдар белеткел талазы-биле кончуг куду деңнелдиг болуп турган болгаш шүгүмчүлел болгаш кадык бот-шүгүмчүлел чок болуп турган. Ооң ужурунда хуралдың үндүрген шиитпирлериниң күүселделери боттанмайн турар. Бо эрткен үениң дургузунда партия организациязы ажыл планы чокка ажылдап келген.

Үндүрген шиитпирниң күүселдезин хынавайн келгининден, даалгалыг коммунистер ажыл кылбаан. Харын ВКП(б) райкомунуң төлевилээни-биле база райкомнуң сургакчыларының киржилгези-биле хурал эртирер чоруктар бар. Ол хуралдар коммунистерниң хуралга озалдап келири-биле кончуг үр шак үени тудуп турар. Хуралдың үндүрген шиитпирлерин, протоколдарын болгаш доктаалдарын ВКП(б) райкомунче 10—15 хонук саададып чыткылаан чорудар чүүлдер хөй.

Ол ышкаш «Коммунизмче орук» колхозта партия эге организациязының секретари Сайын-Хөө партияның отчёт болгаш утчёдун кончуг каржызы-биле үреп, кежигүн дадывыры хавырарда боду баштай төлеп кааш, ооң соонда кежигүннеринден негеп чоруур. Хуралдарны база белеткел чок эртирип, ооң шиитпирлериниң күүселдезин истеп-хынавайн турар.

ВКП(б) райкомунуң чанында партия организациязының секретари Хунажык эрткен отчёт-соңгулда хуралындан бээр үгле чаңгыс хуралды арай деп кылган болгаш ооң протоколун райкомче 15 хонук иштинде киирбээн. Харын чамдык коммунистер арага-дарыга хандыгып, кемниг херектер кылып турар. Чижээ, ВКП(б) райкомунуң секретариниң дузалакчызы Калын-оол машина эдилээр эргези чок хирезинде машинабиле авария кылган болгаш үргүлчү шош-содаа кылып турда партия организациязы хемчег албайн турар.

Үстүнде айыткан четпестерни Тес-Хем, Тере-Хөл сумуларында партия организациялары кылып турар.

Районда партия организацияларының партия хуралдарын организастыг болгаш баш удур эки белеткелдиг эртирери, эге организацияларның ажылдарын үргүлчү хынап, оларның ажылын эки-жидери ВКП(б) райкомундан негетинип турар.

О. КЫРГЫС.

Партия организациязы комсомолду удуртпайн турар

Чер-черде партия организациялары ында комсомолдуң эге организацияларын хүн-бүрү удуртуп, аңаа практиктиг дузаны чедирер ужурлуг. Ындыг сорулга турбужа Бай-Тайга районнуң Көп-Сөөкте партияның эге организациязы комсомол эге организациязын удуртпайн турар. Ол чорук-биле канчап-даа тааржып болбас ужурлуг.

Комсомолдуң эге организациязы бо эрткен айларның иштинде аныяктар ортузунга кандыг-даа ажыл чорутпайн келген. Организацияның секретари эш Очур суму төвүнден 3 километр черде чурттап турар. Ол хирезинде суму төвүнге келип, ында школада өөреникчилерниң амыдыралын сонуургап көрбээн болгаш комсомолдуң ажылын чорударын шуут утупкан. Бо хайныышкыныыг ажылдың үезинде аныяктарны часкы тарылгаже организаставаан, ховуда ажылдап турар чоннуң ортузунга полит-массалыг ажылдарны чорударын комсомолчуларга дааспаан.

Бо чылдың эгезинден бээр комсомолдуң эге организациязының кежигүннериниң хуралы 2 удаа, бүгү комсомолчуларның хуралы 2 удаа-ла болган. Хуралдарның протоколдары чок, ооң уламындан кандыг айтырыг дугайында хурал болганы, кандыг сорулга салдынганы билдинмес.

Эге организацияның айда кылып чорудар ажыл планын чаңгыс-даа удаа кылбаан.

Кежигүн дадывырының медээзин өйшаанда райкомга киирбейн турар. А оны хандыр ап көөрге мындыг: организацияның кежигүнү эш Олча кежигүн дадывырын 10 айда, эш Байыс 7 айда төлевээн. Комсомолдуң Уставында айыткан чурумну хажаан бо комсомолчуларның кандыг-даа хемчээн албаан. Өске-даа комсомолчулар 2—3 айларның кежигүн дадывырын төлевейн турар чорук эвээш эвес.

Комсомолдуң ажылы мынчаар багай турда, ону экижидер дугайында хемчег албас чорук партия эге организациязының четпес ажылын херечилеп турар. Комсомолдуң багай ажылын эки деңнелге чедирип, аңаа хүн-бүрүнүң айтыышкынын бээри сумуда партия эге организациязындан негетинип турар.

Х. КУЛА.

КОММУНИЗМНИҢ УЛУГ ТУДУГЛАРЫ

Сталинградтын болгаш Куйбышевтиң суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларынын схемазы

Каспий чоогунуң чавызын суглуг болдурары

Волгага, Днепрге, Донга, Аму-Дарьяга канчаар-даа аажок улуг суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларының болгаш Кол Туркмен, Мурнуу-Украин, Соңгу-Крым каналдарның тудуушкунунуң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин төөгүлүг доктаалы бойдус чаартырының сталинчы улуг планын боттандырарының чугула чадазы болуп турар. Коммунизмниң улуг тудугларының дугайында шиитпир болза, социалистиг көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң дугайында, бистиң улустуң чаагайжыдылгазын бедидериниң дугайында, большевик партияның, совет чазактың болгаш эш Сталинның шуут сагыш салыышкынының илергейлээшкининиң чаа херечизи болур.

Сталинчы үениң улуг тудугларын боттандырары үнүш чок база ховар үнүштүг черлерни болгаш кандаашкынга таваржып турар 28 миллион гектардан хөй черни суггатчыдарын болгаш суглуг болдурарын хандырар.

Каспий чоогунуң чавызын суггатчыдары болгаш суглуг болдурары бойдус чаартылгазының планының көскү черин эәлеп турар.

Ол чавыстын байдалы чогум кандыг болуп турарыл?

Ооң бойдузу өөрүшкүлүг эвес. Чавыстың дыка хөй кезиин элезинниг болгаш кужурлуг черлер эжелеп турар. Ооң кыжы соок, хары эвээш, чайы аажок изиг болуп турар. Агаар бойдузунуң чаңгыс аай эвези, өл шыктың эвээш болуп турары — үргүлчү кандаашкынга болгаш кургаг салгыннарга таварыштырып турар.

Бойдустуң таарымча чок байдалдары ол районнуң экономоҥ хөгжүлдезинге дыка доктар болуп турар. Каспий чоогунуң чавызында черниң хөй кезии-ле одарлар болуп турар. Ындыг-даа болза, суггат болгаш сиген шөлдериниң чогу мал ажылын хөгжүдеринге база шаптыктыг болуп турар.

Ол чавыстың барыын талакы кезии Кара черниң району-биле онза ылгалып турар. Ында климат кандаашкынныг, хар чуга чаар, харын-даа чамдык черлерге мырыңай хар чагбас. Хары чок кыштың кара үнүштери черниң кырын кара өңнүг кылдыр хуулдуруп турар. Ынчангаш, «Кара чер» деп ат ооң тыптып келген. Ол Кара чер 4 миллион гектар шөлдүг хөй черни эәлеп турар. Каспий чоогунуң чавызының барын талакы кезээниң эң-не суг чок девискээри болур, ол черни үгле сүрүп одарладыр малдарның одарынга ажыглап турар. Часкы үеде ооң одары бедик үнелиг болуп турар. Ол одар чайгы үеде кандап каар болгаш күзүн хөй чаашкын соонда катап оъду үнүп келир.

Чылдың соок үезинде малды одарладырынга эки таарышкан соок хаттардан камгалатынып турар ол Кара черниң улуг оңгар хевирлии болза, сүрүп одарладыр малдарга одар черлери болур.

Сталинградтың суг күжү-биле ажылдаар электри белдириниң суурунга үндезилээш үнүш чок болгаш ховар үнүштүг Каспий чоогунуң чавызынга 11 миллион ажыг черни суглаандырар болгаш 2 миллион хире гектарны суггаттыг болдурар.

Сталинградтың чанында Волга хемниң унун кежир плотина дуй тургустунар. Аңаа көдүрүп мөөңненген суг Сталинградтың канчаар-даа аажок улуг суг шыгжамыры болу бээр.

Ол суг шыгжамырындан Волганың чөөн талазынга Сталинградтың узуну 600 километр хире боду агып бадар суглаандырылга бугазы эгелээн. Ол буга болза, Волга биле Уралдың аразында девискээрни таварып эрткеш, ол ийи хемни катыштырар.

Соңгу таладан мурнуу талаже Сталинградтың бугазындан боду агып бадар суглаандырылганың четкилериниң бугалары эртер. Оларның ниити узуну 2000 километрден ажып турар. Бо бугалар-биле Волганың арыг суглары үнүш чок ховуларга чеьдип, 6 миллион гектардан ажыг одарларны суглаандырар болгаш 1 миллион гектардан ажыг тарылганың, одарның, сигенниң база Каспий чоогунуң чавызының соңгу талакы ыяш тарылгалыг кезээн суггаттыг болдурар. Ында кургаг чыдар хемнерни, хөлдерни болгаш суг агымнарын суг-биле долдуруп, дөрт аажок улуг суг шыгжамыры болгаш элээн хөй үүрмек хөлчүктер, хөөлбектер тургустунар.

Кол суглаандырылга бугаларындан, суг шыгжамырларындан, хөлчүктерден, хөөлбектерден суурларны суг-биле хандырары-биле, мал ижер суглаарны тургузары-биле болгаш шөлдерни аралап суггарары-биле элээн хөй үүрмек бугаларны болгаш суггарылга четкилерин үндүрер.

Малдар бугаже шуут кирбезин дээш база сугну хирлендирбезин дээш суг ижер пунктуларын тургузарын төлевилээн.

Волганың адакы кезээниң болгаш Каспий чоогунуң база ол ышкаш Волго-Актюбинскиниң ыйгылының 1,5 миллион гектар черин суглаандырар болгаш суггатчыдар Сталинградтың соңгу талакы ийи дугаар суглаандырылга бугазы эртер. Ол чер бедик шаттарлыг болганда суглаандырылга болгаш суггарылга системалары электромоторларының күжү-биле шимчээр механизмнериң улуг күштүг насостарының дузаламчызыбиле ажылдаар.

Волганың оң талазынга Сталинградтың суг шыгжамырындан эгелеп үнген Сарпиннин улуг суглаандырылга бугазы үнер. Оон Сарпин чавызының болгаш Кара черниң одарларын суглаандырар болгаш аралаштыр суггарар суггарарылга четкилериниң каш миллион гектар шөлдүг суглаандырылга бугазын үндүрер.

Суглаандырылга каналы суг чок ховуларны шуут кеже бээр болгаш оларны шык-биле хандырар. Сарпиннин кургаг шөлүн ол буга кеже бээрге кончаар-даа аажок улуг тудушкак суг шыгжамыры болу бээр. Сарпиннин суглаандырылга бугазының болгаш ооң суг шыгжамырының суун черниң даштыкы байдалындан хамаарыштыр күчүлүг насостарның дузаламчызы-биле суг чайып үндүрер бугаларже сугну үндүр тыртырар.

Шөлдерни суглуг болдурары болгаш суггатчыдары көдээ ажыл-агыйны көдүреринге таарымчалыг байдалды тургузар. Каспий чоогунуң чавызынга тараа болгаш техниктиг культуралар, катчимис тарылгазы калбаа-биле өзүп үнер апаар. Суглаандырылга болза, одар белчиниҥ үнүштерин база өске-даа мал чеми культураларны суггарарынга болгаш мал ажылын хөгжүдеринге улуг рольдиг болур. Аңаа бедик продукциялыг мал ажылын, каракуль хойларны, эьткир болгаш сүткүр мыйыстыг бода малды, ол ышкаш чылгыны өстүрүп хөгжүдеринге быжыг чем суурнуң үндезини тургустунар.

Суглаандырылга бугаларының унунга суг шыгжамырларының, хөлчүктериниҥ, хөөлбектериниҥ кыдыынга, ол ышкаш үлетпүрнүң дуб ыяш тарыыр ыяш тарылгазын кылыры элезиннерни быжыг лаарынга. Волга унунга үнүш чок болгаш ховар үнүштүг черлерден кээп турар кургаг салгындан көдээ ажыл-агыйының ажыктыг черлерин камгалаарынга дузалаар.

Сталинчы үениҥ улуг тудугларын боттандырары болза, суггарылганы болгаш суглаандырылганы чаа хевир-биле шиитпирлээрин хандырар.

Суглуг болдурарының суггарылгадаа ылгалы болза, суглаандырылга каналын, суг шыгжамырын, хөлчүктерни, хөөлбектерни болгаш улуг кудуктарны черниҥ даштыкы байдалын, хөрзүннүҥ геологтуг тургузуун болгаш өске-даа байдалдарын барымдалааш суггарылгага бодааргa оларны бот-боттарындан дыка ырак хемчээлге кылыр.

Бүдүн чыл иштинде доктаамал ажылдаар суглаандырылганың кол каналдарын бот-боттарындан 20-ден 40 километр чедир хемчээлге кылып тургузар. Ол каналдардан элээн үүрмек бугалар адырлып үнер, ол бугаларның аразы ырак эвес чоок болур, ындыг бугалар ажыглап турар черниҥ девискээриниге хамаарыштыр доктаамал-даа азы үзүктелдиг-даа ажылдап турар. Ол бугаларны кылырда мал суг ижерде ырак черлерже чорбазын дээш таарыштыр кылыр.

Суггарылга чорударынга тускай тургузуглуг элээн сырый бугалар четкилерин тургузары негетинип турар. Чижээ, кол буга унундан сугну үндүрер доктаамал хуваакчы суггарылга бугазын бот-боттарының аразындан 40-ден 1200 метр чедир ырак тургузар.

Малдарның ижеринге, суурларны суг-биле хандырарынга четчир санныг эки шынарлыг арыг суг чок районнарга бугаларны тудуп тургузар. Буганы кешкен хемнерни, хөлдерни болгаш өскедаа оңгарларны ол бугаларның суглары дола бээр.

Чер адаанын элбекшилдиг эки арыг суглары бар чамдык районнарга малдар ижеринге болгаш чурттакчылыг пунктуларны суг-биле хандырары-биле шактылыг болгаш трубалыг (хоорзалыг) кудуктар тудар.

Бо бүгү болза, шупту-ла сугландырылга каналы, суг шыгжамыры, хөлчүктер, хөөлбектер, кудуктар болур, дыка улуг шөлдүг ховуларны, одарның үнүш чок девискээрин болгаш чер ажылын хөгжүдерин хандырып шыдаар кылдыр оларны тудуп турар.

Барыын Туркменияның Каспий чоогунуң чавызын чаартырының болгаш Кара-Кумнуң үнүш чок черин ажылагыйжы шиңгээдип алырының сорулгазын Туркменияның Кол каналы шиитпирлеп, аңаа чеди миллион гектар одарны суглаандырар болгаш 1,3 миллион гектар кандаашкынныг черни суггатчыдар.

Барыын Туркменияның Каспий чоогунуң чавызы — изиг, чаагай мурнуу чүк болгаш кургаг тропиктиҥ району болур.

Четчир санныг сугнуң бар болуру болза, аңаа хөй шөлдүг хлопчатникти, чигир тростнигин, цитрус чүүлүн, тут ыяшты, садты болгаш винограды өстүрүп алыр арганы бээр. Продуктулуг мал ажылынга болгаш чер ажылынга дыка хөй шөлдүг одар калбаа-биле шиңгээтинген турар. Суг болза, үнүштерге амыдыралгыр шыкты бээр. Сиген кезер болгаш одар шөлдеринге сигениҥ дүжүттүү каш катап улгадыр. Колхозтар болгаш совхозтар погодадан кандыг-даа хамаарылга чокка көдээ ажыл-агый культураларындан болгаш үнүштерден быжыг туруштуг бедик дүжүттү алыр апаар.

Арыг суг-биле дола берген дыка хөй хөлчүктер, хөөлбектер үнелиг балыктарны, база сугга чоруур куштар өстүрериниҥ чери болур. Сугландырылга каналдары болза, пассажирлер болгаш чүк сөөртүрүнүҥ чиик өртектиг суг оруктары болур.

Ленин—Сталинның партиязының болгаш совет улустуҥ дура-соруу-биле үнүш чок болгаш ховар үнүштүг улуг девискээрлиг черлер эгээртинмес үнүш дүжүттүг кылдыр хуула бээр.

Я. ПАШЕНКОВ,
техник эртемнерниҥ кандидады.

ООҢ АЖЫЛГА СОНУУРГАЛЫ УЛУГ

Кан-Хем районнуң «Большевик» колхозта номчулга бажыңының эргелекчизи Федосия Бжетских эки ажылдап турар.

Бо чылдың часкы тарылга үезинде ол бодунуң ажылының хөй кезиин трактор бригадазының хову турлаашка ажылдап эртирген. Ында Сарыг-Сеттиң механизаторлары болгаш колхозтуң бодунуң күш-ажылчы тараажылары — пупту аныяктар бар. Оларны колхозтуң комсомол эге организациязының секретари эш Сиилиңмаа, трактор бригадазының бригадири эш Ульян Руковицын олар удуртуп турар.

Комсомолчу-аныяктар хөглүг-омак ажылдап турарлар. Колхозтуң партия болгаш комсомол организацияларының талазындан ол аныяктарның оргузунга масса-политиктиг ажылдарны доктаамал чорударынга үлегерлиг дузалажырын аныяк кыс Федосия бодунга хүлээнген. Ол бодунуң сөзүн херек кырынга түннелдиг ажылы-биле бадыткаан.

Ховулар ажылының турлагларынга агитхуудустуң эзелчеглиг дугаарлары хүвүнүн-не үнүп турган. Аңаа удурүп турган материалдар чаа болгаш тодаргай фактыларны көргүзүп турган. Ажыл хүнүнүң баштайгы чартыында бригадага эрткен болуушкуннарны олла кежээ «агитхуудуска» биживишаан, чүрүвушаан анализтеп үндүрүп кээр турган. Чүге дээрге, редактор боду болгаш ооң «агитхуудусту» долгандыр организастаан активи бүдүн дүн-хүн дургузунда эзелчеглиг ажылда байдалды кичээнгейлии-биле хайгаарап көрүп турганнар. Күш-ажылга мурнакчыларның көргүзүүн болгаш чалгааларның байдалын «агитхуудус» ынчангаш чогуур үезинде илередип келген.

«Агитхуудустуң» шак ыччаар дүрген болгаш эки шынарлыг үнүп турганы часкы хову ажылынга күш-ажылга организастыг чорукту быжыглаарынга улуг рольду көргүскен. Баштайгы хүнде ажыл багай турда, а дараазында хүнде ону экижидиптер аргалы ол берип турган. Моон алгаш көөрге, «агитхуудус» кижизидикчи болгаш организакчы рольдуг болган. Ынчангаш, агитхуудусту» ында номчукчулар болгаш бижикчилер сонуургап, редакторнуң ажылынга база эки дузалажып турганнар.

Колхозчулар «агитхуудуска» үнген карикатураларны үнелеп турганнар, аңаа шүгүмчүлел-биле чурудуп турган буруулуг кижилер миннип, ооң соонда казалып түргүлаан.

Бо чылдың майның 27-де тракторист Тоолуйбан бодунуң кичээнгей чок буруузу-биле эзриил чидиргеш, ону дилеп, тракторну ажыл чок үр тургускан. Ону ол хүн үнген № 15 «агитхуудуска» «ажылга харыысалга чок чорук» деп эге-биле чуруп үндүрүпкен. Часкы таырылганың чедиишкиннери чылдың хөй хүннериниң чедиишкиннерин шиитпирлээр, шак минута бүрүзү биске үнелиг деп чүвени «агитхуудус» аңаа билиндирген.

Ол-ла хүн база бир тракторист тракторнуң иштики кезээнге үрелиишкин болганы-биле бүдүн хүн ажылдаваан. Ол болза, моон мурнунда ажыл нормазын ажыр күүседип келген дугайында хүн-бүрүде мактадып турган. Ол болза, бодунуң эш-өөрүнүң болгаш «агитхуудус» редакторунуң идегелин ооң ол хүн-күүсетпээни улуг буруулуг чорук болган дугайын «агитхуудус» үнериниң мурнуу чарыында боду бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле миннип чеьдип келген. «Дараазында хүннерде 2—3 нормаларны күүседип тургаш, буруумну билиргенимни ажыл-биле бадыткап көрейн. Амыдыралдан чыдып каарымны черле күзевейн турар мен» — деп ол чугаалаан. Редакторнуң талазындан ол бүгүнү болгаш онза чылдагаанны барымдаалааш, бо эзлчегде ону карикатурага киирбээн. Ооң соонда ол кижи эки ажылдап «агитхуудустуң» макталын база-ла чеьдип алган. «Агитхуудустуң» үнүп турган дугаарлары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг ужурдузалыг болуп келгени моон илдең көстүр-дүр.

Ооң-биле кады Федосия боду большевик агитатор. Ыыткыр номчулгаларны, тараажылар-биле беседаларны ол үргүлчү кылып келген. Колхоз төвүнден хову ажылының турлаанче почтаны боду чогуур үезинде дажып турар. Чаа солуннарны болгаш журналдарны ында колхозчулар болгаш механизаторлар боттары база эки номчуп турарлар. Мындыг янзы байдал-биле олар район болгаш область солуннарын дамчыштыр өске колхозтарда өдөө ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгаларын боттарынга шиңгээдип ап турарлар.

Элээн каш хүннериң дургузунда «АТЗ-НАТИ» деп трактор-биле хүн-бүрүде 123 га черни тарып турган Николай Пахоруковтуң дуржулгазын олар онза сонуургааннар. Ооң түннелинде ол трактор бригадазынга Юртов Руф, Прокопий Руковицын, Ещепков, ышкаш түткүлдүг күш-ажылчы мурнакчыларның саны өскен.

Бригада колхоз-биле керээ ёзугаар 550 га чер аңдарар планын 650 га чедир күүседип, тарылганы ыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге чоруткан.

Аныяк кыс Федосия Бжетскихтиң аныяктар ортузунга чоруткан тайылбырлыг большевикчи сөстери оларның күш-ажылчы чоруун сорук киирип, ажыл-агыйның эки түннелдерин көргүскени ол-дур.

К. МААДЫ.

Электри күжү-биле хой кыргылдазы

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык МТС-тиң электри күжү-биле хой дүгү кыргыыр агрегады бодунуң «ЖЗМ—2» машиназы-биле районнуң колхозтарында хой малдың дүгүн кыргыыр ажылды эгелээн.

Ук агрегат баштайгы хүннерде Хөнделең сумузунда Ворошилов аттыг база «Тиилелгчи» колхозтарның 800 баш хойларының дүгүн кыргаач. Агрегаттың механиги М. Я. Марочкин хой дүгү кыргыыр нормазын хүнде 130 хуу чедир күүседип турар.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

ЧАДААНА ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ СЕССИЯЗЫ

Хоорай Соведониң ажылында четпестерни узуткаар

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана хоорай Соведониң дөртку сессиязы болуп эрткен. Сессияга хоорай Соведониң ажылының дугайында облкүүскомнуң үндүрген шиитпирин таныжып чугаалашкан.

Хоорай Соведониң организас-массалыг ажылының кончуг четпес чоруп турарының түннелинде Чадаана хоорайны социалистиг чаа эге-биле чаагайжыдарының болгаш хоорайның чурттакчы чонунуң культурлуг хандырылгазының талазы-биле ажылда улуг четпестер бар туруп турарын облкүүскомнуң шиитпиринде шын айытканыл санал-шүгүмчүлел берген депутаттар демдеглээн.

Хоорай Соведониң депутады эш Навознов бодунуң саналынга хоорай Соведониң күүсекчи комитединиң даргазы эш Писегов массадан хоорук, чаасканзыргай болгаш үүгле администрацилың аргазы-биле таварышкан-на үүрмек янзы-бүрү айтырыглар-биле хүн эртирип турар, депутаттар-биле харылаа тутпайн турар, доктаамал комиссиялар-биле кандыг-даа ажыл чоруттаан, ооң түннелинде хоорай чаагайжыдылгазының, улус өөредилгезиниң, культура-чырыдыышкын ажылының болгаш садыгның, саң-хөөнүң ажылының талазы-биле доктаамал комиссиялар «ажылдавас комиссиялар» болуп шилчээн деп шүгүмчүлээн. Депутат эш Тараканова хоорай Соведониң чамдык депутаттары соңгукчу чоннуң идегелин ак-сеткилдиг күүсетпейн турар, чижээ, хоорай Соведониң депутады эш Манган-оол районуң төп магазининде садыглап турар, садып алыкчыларга арын-нүүр барымдаалап садыг кылыр, ховар бараанкар келирге прилавка артынга үзүп алгаш тала-дугай тыртып садыглап турарын хөй-ниитиниң комиссиялары илереткен, ол чоруу-биле соңгукчу чоннуң мурнунга эш Манган-оол депутат адын бужартадып турарын илередип шүгүмчүлээн.

Хоорай Соведониң күүсекчи комитеди бодунуң ажылының тода планы чок ажылдап турар ужурундан сессияларны болгаш күүскомнуң хуралдарын таварылга болдуруп эртирип, турарын, хуралга киирип турар айтырыглары белгеткел чок болгаш осн ыңай бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселде хыналдазын чаңгыс-даа чорутпайн турарын, ол ышкаш соңгукчуларның шүгүмчүлелдиг саналдарының дугайында хоорай Соведониң күүсекчи комитеди дөртку сессияга чедир кандыг-даа болур чоруур түннел үндүрбейн турарын депутаттар эштер Поносова болгаш Царев олар шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Облкүүскомнуң шиитпиринде демдеглээн болгаш сессияга илерээн хоорай Соведониң ажылында улуг четпестерни узуткаар хемчегленің дугайында хоорай Соведониң дөртку сессиязы тодаргай шиитпир үндүрген. Ам хамык ужур болза, үндүрген шиитпирни ажыл-херек кырынга боттандырып күүседири болур, ужурлуг.

А. БИЧЕ-ООЛ.

Колхозчу херээженнериң күш-ажылга бүдүрүмчелиин бедидер

Тожу районнуң Бии-Хем сумузунда «Май 1», «Совет Тыва» колхозтарда херээженнер ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдериниң херээнге идепкей сонуургалын, улуг кичээнгейин улгандырган. 1948 чылдың мурнунда иви мал-биле хуу ажыл-агыйлыг, көшкүн байдал-биле амыдырап чораан херээженнер болза, ол хожудангай чоруктан адырылбышаан, коллективтиг күш-ажылга шилчип киргеш, ниитиниң катышкан ажыл-агыйын сайзырадырының оруунда быжыы-биле турупкан.

Колхозчу херээженнериң идепкейлиг күш-ажылы бедээн. Иви мал-биле амыдырап чораан херээженнер мурнунда акныыр ажылындан аңгыда, өдөө ажыл-агыйның өске адырларының ажылының мергежилин хандыр билип шыдавайн чораан. Ам бистиң колхозчу херээженнеривис колхозчу амыдыралдың ачызы-биле кандыг-даа ажылдарга эр кижилер-биле бир дөмей ажылдап турар. «Май 1» колхозта 12 колхозчу херээженнер тудуг ажылында, школаның оттулар ыяш белеткелинде, 30 ажыг херээженнер хову бригадазында, шээр мал, инек фермаларында 9 херээженнер ажылдап турар.

«Совет Тыва» колхозта шээр мал болгаш инек фермаларында база тудуг бригадазында элээн хөй херээженнер тус-тус онаалгалыг ажылдарын күүседип турар. «Май 1» колхозта 57 харлыг Шанчыма база Сержии, У. Ханды олар мурнакчыларның одуруунга саадып келген. Оон аңгыда Шанчыма бо чылдың кышкы аңныыр үезинде 160 диинни аңнап өлүргеш, ооң акшазын колхозтуң ниити хөрөңгизинге киирген. «Совет Тыва» колхозта Моңгурак, Хуванова олар база-ла идепкейлиг колхозчу херээженнериң одуруунда.

Колхозчу херээженнер 1951 чылда кижи бүрүзү күш-хүннериң минимумун харын ону ыракта ажыр ажылдап алыр дээш боттарының күүгениишкинип болгаш сагыш бодалын салган. Ооң-биле чергелештир колхозчу херээженнер болза, ажылга чалгаа кижилерни шүгүмчүлеп, колхозтарның ажылынга моондак ужураштырып турар чоруктар-биле демисел чорудуп турар.

«Май 1» колхозтуң нежигүнү Чымбылчык бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетпейн келген. Ол дээрге, чалгаазы-биле ажылды чедир күүседип шыдавайн турар. Чымбылчык ол четпестерин дарый узуткааш, колхозтуң ажылынга медерелдиг, ак-сеткилдиг болуруун минир херек. Бистиң бүгү колхозчу херээженнер бо чылын мурнуку чылдардан ыракта артык күш-ажылче көдүрлүп үнген, олар чалгаалар-биле эптежип шыдавас.

КҮСКЕЛДЕЙ.

Чечен чогаалдар бижилгезинге конкурстуң жюризинде

Областың социалистиг чаартылгазының херээн чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалашса чогуур национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг чечен чогаалды моон соңгаар улам чечектелдирер сорулга-биле ажылчы чоннар депутаттарының область Соведониң күүсекчи комитеди бодунуң бо чылдың январь 4-теги хуралынга чугаалашкаш, тускай шиитпир үндүрүп, аңаа ең эки чечен чогаалдарның бижилгези дээш, 1951 чылдың дургузунда областа конкурс чорударын чарлавышаан, ү кижи составтыг ооң тускай жюризин бадылаан.

Ук бадылатынган жюри конкурстун бүгү организастыг ажылдарын хүн-бүрүнүң боттуг удуртулгазы-биле хандырып, ооң киржикчилеринге практиктиг дузаламчыларны көргүзүп, ылаңгыя чечен чогаалдың тус-тус жанрларының талазы-биле чедингир консультацияларны, беседаларны бээр ужурлуг турганы тодаргай.

Конкурсту чарлаанындан бээр барыкла чартык чыл чоошкулап турар. Жюри эге бажында бодунуң ажыл планын чогаадып, шымбай шимченип эгелээн хиреліг болган. Ол планга конкурска киржирин күзээн кижилерниң, ылаңгыя эгелеп чоруур аныяк чогаалчыларның угаадылгалыг хуралдарын чер болганынга эртиргилээрин, оларга дузаламчы болгу дет консультастыг материалдарны парлалга дамчыштыр үзүктел чок чырыдар дугайын көргүзүп, жюриниң кежигүннеринге болгаш өске-даа дүржулгалыг чогаалчы активке онаап туруп дааскан турган.

Бо аразында жюри ук конкурстуң организастыг хемчегленің талазы-биле көскү ажыл кылбаан. Ооң ажыл планы эки чогаатынган болзажок, барыкандыг-даа күүселде чок, анаа-ла саазын кырында арткан. Солуннар дамчыштыр консультациялар бижиишкинин эш С. Сарыг-оолдан өскези мынчага бижиззээн.

Жюриниң ол ышкаш совет чогаалчылар Эвилелиниң салбырының болгаш областың уран-чүүлдер хөрөөниң комитединиң талазындан ажылды багай организастап, ону ажыл-ишчи удуртулгаа-биле хандырбайн, ала-чаягаар агыышкынче салганының ужурундан бижитинип кирген чогаалдарның саны кончуг эвээш. Ооң барымдаазын адаанда чижек шынзыдып болур.

Бо чылдың май 31-де конкурс жюризиниң даргазының оралакчызы болгаш областың уран-чүүлдер хөрөөнин комитединиң начальниги эш Дмитриев «инициатива» үндүрүп кээп, жюриниң баштайгы хуралын чарлаан. Аңаа жюри кежигүннеринден Дмитриевтиң боду-биле кады чүгле үш кижи келген, а ооң артканы парлалга ажылдакчылары болгаш өске актив болган. Ол хуралга эш Дмитриевтиң бодалы-биле алырга, хүлээп алдынган чогаалдарның шилгезин, оларның чедер, четпезин чугаалажып шиитпирлээр ужурлуг болган. Ындыг болза-даа, ол бодал бүтпээн. Чүге дизе, кирген чогаалдарның баш буоунгаар көрдүнген кандыг-даа анализи чок болганы-биле. Чүгле 11 кижиниң бижээни 30 ажыг чогаалдар хүлээп алдынганы аңаа илерээн, ооң иштинде орус дылда бижитингени 2-ле.

Кежигүннериниң 70 хуузу белбээн болзажок, жюриниң ол үш кежигүнү өске активтиң киржилгези-биле бодунуң баштайгы хуралынга ук айтырыгны элээн шынгыызы-биле чугаалашпышаан, арткан хуусааның иштинде ол четпестерни чайладып узуткааш, конкурстуң организастыг удуртулгазын күштелдиреринче угланган чаа хемчеглерин айтып демдеглээн.

А. КРАСНОВ.

Төрээн чурттуң мурнунга отчёдун берип турар

Бии-Хем районнуң элээн хөй школалары часкы экзаменнерни болгаш шилчилгениң шылгалдаларын чорудуп турар үеде эки түннелдерни көргүскен. «Өөк» совхозта школаның дөртку классычын 21 өөреникчилериндеп 12 кижи орус дылга кончуг эки болгаш эки демдектерни чеьдип алган, Ол классты Н. Иванова башкылап турар.

Ол школада М. Юрьеваның башкылап турары бешки класстың 15 өөреникчилериндеп 11 кижи арифметика шылгалдазын кончуг эки болгаш эки демдектер-биле дужааган. Алды дугаар класстың өөреникчилериндеп 9 кижи арифметика шылгалдазынга эки болгаш кончуг эки демдектерни чеьдип алган.

М. Селинаның директорлаан Туранның ортумак школазының тоску клвзының 21 өөреникчилериндеп 6 кижи төөгү эртеминге кончуг эки, 11 кижи эки, 4 кижи ортумак демдектерлиг болган. Ол ышкаш Туранның тыва чеди чыл школазының өөреникчилери орус дылдың шылгалдазынга улуг чедиишкиннерни көргүскен. Тарлаг сумунуң эге школазының (орус дыл башкызы А. Плюснина) 9 өөреникчилери шылгалдага ховчуг эки болгаш эки база 6 өөреникчилер ортумак демдектерни алган.

Бо өөредилге чылы төнүп турары-биле чергелештир чаа өөредилге чылынга белеткел калбарып турар. Чижээ, «Өөк» совхозта школаның септелге ажылдарынга хереглээр ыяш чогуур өйүнде белеткетинген, ам херим-кажаа септелгезин чорудуп турар. Өөктүң чеди чыл школазының крышазын септеп дооскан болгаш кудумчу талазын кылып турар, 130 кубометр оттулар ыяшты школа чанында дүжүрген.

Районнуң улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары, школаларның директорлары болгаш башкылары шылгалдаларны чедиишкинниг чорудар дээш, 1951—1952 өөредилге чылдарында өөредилге-кижизидилге ажылды чаа бедик деңнелдиг көдүрер дээш оралдажып турар.

(БИСТИҢ КОРР).

Чаа өөредилге чылынга уткуштур белеткелди күштелдирер

Бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга совет школа хүндүлүг черни эзлеп турар.

Эрткен өөредилге чылында 23 школаларны болгаш башкыларның 20 бажыңнарын туткан болгаш ажыглалга киирген. Школаларга 27.854 өөреникчилерни хүлээп алган. Улус өөредилгезинге 70.080 муң рубльди төлевилээн турган. Бистиң школаларывыска үнелеп четпес улуг дузаламчыны советтиң хөй-ниитизи көргүскен. Ындыг болзадаг. чамдык Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чаа-Хөл болгаш Өвүр чижектиг районнар школаларны белеткээр, ооң септелгезин чорудар талазы-биле багай болган. Оттулар үүлдү четпес белеткээнинден ол районнарның школалары чыл дургузунда кашкаш хонуктарны улаштыр ажылдавайн турганнар. Ооң ужурунда күрүнеңиң программазы үстүп, өөреникчилерниң ортузунга кижизидилге ажылы үзүктелип келген. Школа назылыг уругларның учёдун шын кылбааны-биле ол районнарга 2553 уруглар школадан дашкаар артып калганнар. Эрткен чылдарда болуп турган алдагдалдарны ам келир өөредилге чылынга дагыннавас ужурлуг. Бо чылгы башкыларның январь чөвүлел хуралынга өске-даа айтырыглар-биле кады келир өөредилге чылынга белеткел дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол үеден эгелээш башкыларның, школа удуртукчуларының болгаш улус өөредилге органнарының чаңгыс-даа чөвүлел хуралы болбаан болгаш бо айтырыг дугайын чугаалашпааннар. Март айда школаларга оттулар үүл болгаш тудуг материалы белеткээр талазы-биле шалыпчы айны чарлаан турган. Апрель айда районо эргелекчилериниң семинарын чорудуп, аңаа келир өөредилге чылынга школаларның белеткелин база чугаалашкан. Школаларның септелгелерин болгаш тудугларын чогуур өйүнде эки ынарлыг чорудар дугайында район Советтеринге, улус өөредилгезиниң органнарынга болгаш өске-даа организацияларга хүлээткен шиитпирни облкүүском хүлээп алган. Ол-ла бүгү ап чорутунган хемчеглер чамдык эки түннелди берген. Кылдынган ажылдарның эренгей түннелин көргүзүп болур.

Тес-Хем району (райкүүском даргазы Түрген-оол, районо эргелекчизи эш Дүмбүү) школаларның одаар ыяжын четчир санныы-биле белеткээн болгаш сөөртүп алган, тудуг ыяштарын хереглетинер санын ёзугаар кезип сөөртүп алган. Туйбу кылыр черни организастаан болгаш школалар септелгезинче эгелеп кирипкен. Сүт-Хөл району (райкүүском даргазы Чүлдүм, районо эргелекчизи Балчыр) школалар септелгезинче болгаш тудугларынче шагда-ла эгелеп киргеннер. Суг-Аксында эге школаның тудуун доозуп турар.

Оттулар үүлдер, тудуг материалдарын багай белеткээн болгаш школаларның септелге, тудугларынче кирбейн турар районнар база бар. Ындыг районнарга кирерлер болза: Барыын-Хемчик району (райкүүском даргазы Чаңзан-оол, районо эргелекчизи Лопсаң-Ёндан): Кызыл-Мажалык, Эрги-Барлык, Аянгаты, Ак, Аксы-Барлык болгаш Хөнделең школалары чаңгыс кубометр оттулар ыяш, чаңгыс бообак тудуг ыяжы белеткеп албаан, школаларның тудуг септелгелеринче мынчага эгелеп кирбээннер.

Тожу району (райкүүском даргазы Эректол, районо эргелекчизи Анай-оол) чаа өөредилге чылынга белеткел талазы-биле эң багай болуп турар. Тоора-Хемниң 7 чыл школазында чаа өөредилге чылында одаар ыяжы чок, септелге кылыр тудуг материалы чок, школаның херекселдер септелгезинче эгелеп кирбээн. План ёзугаар 3500 кубометр оттулар ыяш белеткээр тургаш, үүгле 393 кубометрни белеткээн.

Эрзин району (райкүүском даргазы Чымба, районо эргелекчизи Чараш-оол) план ёзугаар 4000 кубометр оттулар ыяш белеткээр тургаш, 1850 кубометрни белеткээн болгаш школа септелгезинче ам-даа кирбээннер.

Каа-Хем району (райкүүской даргазы эш Дежнев, районо эргелекчизи эш Непомнящий) 8000 кубометр оттулар ыяш белеткээр тургаш, 3700-түү белеткээн. Школа септелгезинче ам-даа кирбээн. Ол районнарда тудуг материалдарының белеткели кончуг четпес болган.

Үстүнде айыткан районнарның удуртукчулары бо талазы-биле чугула түннелдерни кылбаан болгаш уруглар, башкылар соок школаларга чурттаар, ажылдаар, өөредилге үстүр, ооң-биле күрүнеңиң өөредилге программазы үстүр, өөреникчилер чанатаар деп чүве оларны дүүретпейн турар-дыр. Ол харыысалга чок чоорук оларга эки түннел бербес ужурлуг.

Школаларны өөредилге чылынга белеткээри-биле чергелештир бир эн чугула сорулга болза, бүгү-ниитиниң өөредилгезин боттандырары болур. Келир чылын школаларга 30.440 чыгам өөреникчилер кирер, өске-биле чугаалаарга 3800 чаа кижилерни немей хүлээп алыр.

Бо чылын үүгле улус өөредилгезинге безин 65.700 муң рубльди чарыгдаарын чөпшээрээн, ооң иштинде тудугга 2. 800 муң рубль чарыгдатынар. Областа 11 школаларны, 1 башкы училищезин болгаш башкылар чуртаар 10 ажыг бажыңнарны немештир тудар.

Ындыг болза-даа, ам үеде тудуг ажылы кончуг багай чоруп турар. Проектилер болгаш сметалар бар турда-ла чамдык районнар ам-даа эгелевээн. Тудуг ажылындан аңгыда бо чылын улуг септелге ажылын чорудар. Ол сорулга-биле 1.300 муң рубльди чарыгдаарын чазактан чөпшээрээн, районнарже шил, кадаг, будук, алифа болгаш өске-даа тудуг материалдарын чоруткан.

Чамдык школаларның удуртукчулары бо дугайын кончуг эки билип, школа бажыңнарының септелгезинче эгелеп кирипкеннер. Сүт-Хөлдүң Хөр-Тайга школазы (эргелекчизи эш Бегзиваа), Тес-Хемниң Берт-Даг школазы (эргелекчизи эш Севил), Шуурмак школазы (эргелекчизи эш Шыдыраа) болгаш оон-даа өскелер.

Чамдык школаларның удуртукчулары күрүнеңиң эт-хөрөнгизин камнаар талазы-биле үлегержи болуп турар. Чижээ, Туранның ортумак школазының директору эш М. В. Селина, Сарыг-Сеп школазының — эш Антонова, Бай-Хаак ортумак школазының — эш Н. Б. Михайлюк. Тарлаг школазының эргелекчизи эш И. С. Шульгин, Кызылдың № 4 школазының — эш Щипилина болгаш оон-даа өскелер өөредилге чылының дургузунда школаның эт-хөрөнгизин камнаар талазы-биле онза сагыш салып келгеннер. Ам ол школаларны көөрге, септябрьниң эгезинде чүве дег көстүр. Ынчалза-даа, бо айтырыг талазы-биле шуут сагыш салбайн турар школа удуртукчулары база хөй. Чижээ, Кызыл районнуң «Тиилелге» колхозта школа эргелекчизи Бичел-оол, Бай-Тайганың Дөң-Терек школазының эргелекчизи Сүзүкей, Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлык школазының эргелекчизи Намзырай, Чинге-Каът чеди чыл школаның директору Доржу болгаш өскелер-даа.

Эрткен чылдың ол ындыг кеземчелиг дуржулгалары бар турда-ла, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык школазы (директору Юрьев), Аянгаты школазы (директору Самбуу), Эрги-Барлык школазы (директору Макар), Өвүрнүң Хандагайты школазы (директору Достай), Тожунуң Тоора-Хем школазы (директору Бегзи) олар одалга белеткелиниң сөелгү хүннеринге чедир от чок соок школаларга олуруп, одаар ыяш белеткелинче мынчага эгелеп кирбейн турарлар. Ам чайның изиг үезинде ол удуртукчуларның эрткен чылдагы ол соокту сактып бодаары берге, ындыг болзадаа, келир өөредилге чылынга бүгү талазы-биле белеткенир хүлээлгелиг бис. Чангыс-даа директор, чангыс-даа эргелекчи бодундан ол харыысалганы дүүрер эргези чок. Чайгы шөлээ үезиниң мурнунда школаларны өөредилге чылынга бүрүн белеткээр. Үүгле септелге талазы-биле эвес, харын школалар чанынга курлавыр оттулар үүлдерни тургузар, оон башка районнуң чер-чер Советтериниң төлээлекчилериниң ат салыр актызынга школаны хүлээп албас.

Чаа өөредилге чылының белеткелинге школаларны өөредилге номнары-биле, чуруктар болгаш херекселдер-биле, эң ылаңгыя ырак Моңгун-Тайга, Өвүр, Тере-Хөл, Тожу районнарны хандырарынга онза кичээнгей салыр. Эрткен чылын өөредилге херекселин бистиң область четчири-биле алган. Ынчалза-даа дыка хөй школалар шуут албаан ийикпе, алза-даа боттарынга чедишпес, эвээш санныг үүлдерни алган. Бо дугайында үүгле облоло эвес, харын районолар болгаш школалар боттары база буруулуг. Оларга Тере-Хөлдүң Цыргаландыда 7 чыл школазы (директору Сүрүңмаа), Барыын-Хемчиктиң Чинге-Каът чеди чыл школазы (директору Доржу), Моңгун-Тайганың Мугур-Аксы чеди чыл школазы (директору Чюдюк) олар хамааржыр.

Чамдык школалар эт-херекселди чогуур камгалалга тургуспаанындан үрелип, хир-покка тутуруп турар, аңаа Кызыл-Мажалык, Балгазын, Самагалдай школалары хамааржыр.

Чаа өөредилге чылында школаларже дыка хөй өөредилге номнарын болгаш литератураларны чорудар. Чаа номнардан аңгыда негетинип турар эрги номнарны база садып алыр ужурлуг бис. Эрткен чылын өөредилге номнары садып алыр чорукка чамдык башкылар болгаш школа удуртукчулары чогуур кичээнгей салбаанындан ол ажыл багай түннелдиг болган. Номга камныг, ынак болур чорукка уругларны чамдык башкылар багай кижизидип турар. Ындыг башкыларга Хөнделеңниң Семис-оол, А. Иргит, О. Шынааның Балдаң-оол, Кара-Талдың Серен, Эрги-Барлыктың Мокураш, Серээ олар хамааржыр.

Ооң буруузу үстүнде айыткан башкыларның, школаларның удуртукчуларында болур. Ынчаарга улус өөредилге органнары база сагыш салбайн турган, ылаңгыя Эрзиниң районо эргелекчизи Чараш-оол, Тес-Хемниң — Дүмбүү, Барыын-Хемчиктиң — Лопсаң-Ёндан болгаш оон-даа өскелер.

Класстан дашкаар номчулга чорударынга школалар библиотекаларын тыва дыл кырында чечен чогаал литературалары-биле хандырар. Ынчаарга чамдык сумулар, колхозтар школаларында библиотеканы шуут тургуспаан, ол чорук школачыларның ниити билиглер чеьдип алырынга моондак болуп турар. Чамдык библиотекалыг школалар ону ажылдатпайн турарлар. Чижээ, Өвүрнүң Дус-Даг школазы (эргелекчизи эш Сүндүй), Чаа-Хөлдүң Шаңчы школазы (эргелекчизи эш Ымый-оол), ол-ла районда «Тиилелге» колхозтуң школазы (эргелекчизи эш Шаравии) болгаш өскелер-даа.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдиң бир эң чугула үүлү болза, школаларны шыырак билиглиг башкы кадырлар-биле хандырары болур.

Бо чылдың чайгы дыштанылга үезинде башкыларның квалификациязын болгаш идей-теоретиктиг билиин бедидериниң курстарын чорудар. Оон аңгыда заочник (бот-өөредилгелиг) башкыларның сессиязын база чорудар. Курстарга болгаш сессияга 1250 кижилер киржир.

Бо чылдың февраль айдан эгелээш, 90 тыва башкылар башкының алды ай хуусаалыг белеткел курзунда өөренип турарлар. Чаа өөредилге чылында областың школаларынче 340 кижилерни немей чорудар. Министерствонуң шүгүму-биле өске областардан 193 кижи келир. Оларның иштинде дээди эртемниг болгаш дээди өөредилге дооспаан 142 кижи бар.

Келир өөредилге чылында бүгү областың иштинге чеди чылдың ыяалыла өөредилгезин бир дугаар боттандырар.

Улус өөредилгезиниң органнары болгаш советтиң хөй-ниитизи областың партия организацияларының удуртулгазы-биле чаа өөредилге чылынга чедишкинниг ужуражып шыдаар деп чүвеге чигзиниг турбас.

П. КУРЧЕНКО,
областың улус өөредилге килдизиниң каадырлар секторунуң эргелекчизи.

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореячың улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының май 30-де медээлээни болза, фронтуның бүгү участоктарынга Улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачыларның сырый деткимчези-биле америк-англи эжелекчи шериглериң удур атакаларын ойтур шаварын үргүлчүлеп турар.

Май 30-де Улустуң армиязының артиллерия кезээ Вонсан портунче келирин оралдашкан дайзынның «Нью-Джерси» деп ликор кораблин болгаш «Бринкли Бэссо» деп миноносчу экскадрепин аары-биле үрей аткан.

* * *

Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының май 31-де медээлээни болза, бүгү фронтуларга улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачыларның сырый деткимчези-биле америк-англи эжелекчи шериглериң дириг күжүнге болгаш техниказынга аар чидириглерни таварыштырбышаан, оларның кадыг-дошкун удур атакаларын чедиишкиннии-биле ойтур шаап турар.

Хвачхонь (Касен) хоорайның районундан дезип үнүп турган үезинде дайзын улуг чидириглерге таварышкан.

Май 31-де Хамхын хоорайның кырынга дайзынның дөрт истребители аңдара аттырган.

* * *

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының кол командылалының июнь 1-де дыңнатканы болза, Улустуң армиязы кыдат эки-турачылар-биле дем катышкаш, бүгү фронтуларга америк-англи интервенти шериглериң удур шавар халдаашкынын 38 параллельдиң соңгу талазынга чедиишкинниг ойтур шапкан болгаш дайзынның дириг күштеринге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырып турар.

Агаар тулчуушкуннарынга Улустуң армиязы «В—29» деп бомбачы бир америк самолётту аңдара аткан. Самолёттар адар дайынчылар дайзынның үш самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Кореяның улус-демократтыг республиказының чазааның чурттакчылар дугайында сагыш-салыышкыны

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының чазаа америк ужар-түүлдүң араатганзыг халдаашкынарындан когараан чурттакчыларның дугайында канчаар-даа аажок сагыш-салыышкынын салып турар. Можуларның, хоорайларның, уездилерниң, волостилерниң болгаш суурларның улус комитеттери, дайын үезинде чурттакчыларның амыдыралын эжижидер дугайында Кореяның улус-демократтыг республиказының министрлер кабинединиң тускай шиитпирин күүсетпишаан, американың агаар пираттарының араатганзыг халдаашкынының үезинде когараан чурттакчыларга материалдыг дузаламчыны чедирер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Пхеньян хоорайның районнар комитеттери чурттакчыларга 100 муң ажыг метр пос-таавыны, 717 тонн тарааны, 1 муң ажыг эш хепти, 12 муң чоорганнарны үлеп берген; 5 чыгыы муң өг-бүлелери чаа чурттарга черлерин алган, хоорайның муң чурттакчыларын күрүнеңиң бүдүрүлге черлеринде ажылче киирип каан. Пхеньянда эт-хөреңгизинден болгаш чурттаар черинден когарап-каражадаан кижилерни хандырар күрүнеңиң болгаш кооперацияның тускай магазиннери ажылдап турар. Ол магазиннерден бажыңның эт-хереселдерин, саваларны, белен хептерни, пос-таавыны, аъш-чем түүлдерин болгаш өске-даа чугула түүлдерни чиик өртек-биле садып ап болур.

Можуларның, хоорайларның болгаш суурларның улус комитеттериниң сагыш-салыышкынын болгаш кичээнгейин чурттакчылар хүн-бүрү билип турар.

Хванхэ можунуң чурттакчыларынга зүрүнеңиң курлавырындан он-он тонн аъш-чем түүлүн, муң-муң эш хепти, 300 ажыг муң метр пос-таавыны үлеп берген.

Америк эжелекчилерниң халдаашкынының түңнелинде когараан кижилерге ол черниң чурттакчылары база дузаламчыны көргүзүп турар. Соңгу Пхеньян можунуң Синыйчжоу хоорайның кыдыккы районнарының тараачыннары когаралга таварышканнарга дузалаар фонтуга 55 шоодай ишти ристи, хөй хепти болгаш саваларны чыгташ берген. Ол можунуң улус комитеди америк ужар-түүлдүң халдаашкынындан когараннарга 300 муң ажыг метр пос-таавыны үлээн.

Кореяның улус-демократтыг республиказының чазаа болгаш улус комитеттери ада-иелери фронтуга болгаш тайбың хоорайларже болгаш суурларже америк ужар-түүлдүң халдаашкынының үезинде өлген өскүс ургларның дугайында оназа сагыш-салыышкынын салып турар.

Чурттакчылар чазакка ооң сагыш-салыышкыны, кичээнгейи дээш улуу-биле өөрүп четиргенин илередип турар. Фабрикаларның, заводтарның, шахталарның болгаш рудниктерниң ажылчыннары чазактың сагыш-салыышкынынга харыы кылдыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгатырар, бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгени бодунга алган; тараачыннар бедик дүжүттү аажап алырын хүлээнип турар.

(СЭТА).

Грек монархо-фашистерниң араатан чоруктары

ТИРАНА. Грециянның кара-бажыңнарындан болгаш хоругдал лагерьлериндеп дезип үнгеш, Албанияда чеьдип келген грек үш хамаатының Андреа Петрилестиң, Сотир Богданистиң болгаш Антула Богданистиң медеглээнин «Люфтетари» солун парлап үндүрген.

Мурнунда хоругдатырып турганнарның медеглээни: «Афиннарның, Каваллының, Салоникиниң болгаш Грециянның өске-даа хоорайларының кара-бажыңнары грек патриоттар-биле долдуртунган. Оларны аштадып турар. Олар хүндүс-даа, дүне-даа чырык чок караңгы өрээлдерде олуруп, шыктыг даш шала кырынга удуп турар. Монархо-фашистер кара өжегээр суг төп каан өрээлдерге удуур чорук үргүлчү болуп турар. Ооң ужурундан хоругдатырганнарның хөй кезии туберкулёз аарыг».

Юра ортулукта лагерь тенниг демир удаазын-биле кажаалап каан ээн чер болуп турар деп Антула Богданис дыңнаткан. Ол лагерьниң чурттакчылары дыка берге байдалда чурттап турар. Кыжын болгаш чайын-даа олар майгыннарга чоорган чок удуп турганнар.

«Хоругдатырганнарның таваржып турган хамык хилинчектерин сактыпдаа четпес мен, — деп Антула Богданис медеглээн. — Хоругдатырганнарны кыдыгларынга чедир долдуруп каан ханы оңгарларда сугже киир октап турган, ооң соонда кымчы-биле соп эриидээр. «Буруузун милинген дугайында билдириишкиннерни» бижиирин олардан негеп турган. Хоругдатырганнар ону кылырындан ойталаарга, өлүрүкчүлер дустуг суг ижерин албадап турган.

Макронисос ортулукта хоругдатырганнарның амыдыралы оон-даа артык берге. Бо ортулук эриктен үш милли черде турар, тенниг демир-биле кажаалатынган болгаш америк ийи шериг пароходтары-биле камгалатынган. Бо ортулукче шөлүтүргеш, Албанияда чеьдип келген ийи грек хамаатыларның чугаалап турары:

Ортулуктуң бир кезээ ээн болгаш хаялыг; бир талазында даглыг. Хоругдатырганнарга 50 ока (бир ока бир килограмма 28,3 граммага деңнежир) даш чүктедип алгаштың бо даглап каш катап өрү, куду үндүрүп турар. Ол «мергежилдерниң» соонда олар монархо-фашистерниң, «ыяштар» деп адаары тенниг демир удаазынларны быжыглаап демир чагыларны суттарары-биле далай суун ынаар дажыглап турар. Бо дорамчылаашкынга удурланырын оралдашкан кижилерни «корефитке» берип турар Ол болза, кижи арынныг араатан. Ону ным-даа көрбээн. Хүндүс ол бажыңга турар, дүне ажылдап эгелээр. Ол дээрге дыка улуг турт санныг өлүрүкчү деп чугаалажып турар. Каразтарын түй шараап, хүлүп каанларны аңаа экээп бээр. Ооң холдарындан бо үеге чедир 500 кижи өлген.

Ындыг коргунчут эриидээшкиннерден аңгыда, хоругдатырганнарны керосин-биле чаггаш өртедиптер, оду өшсүн дээш оларны далайже халыырын албадап турар. Чамдыкта оларны мырыңай чанагаштааш, чигир-биле чагташ, курткымыскаякка чидирттири-биле артырып каар, өскелерин шоодайга моортай-биле кады олурткаш, далайже октаптар. Моортай шоодайдан үнүп алыр дээш демгилерни хан дөгүлдүр дырбактаптар. Бо бүгү хилинчектээшкиннерниң соонда хоругдатырганнарны боолап өлүрүп турар. Чүгле чаңгыс хүннүң дургузунда 200 кижини боолап өлүрген.

Тус-тус секциялар кылдыр хуваатынган лагерьде 10 муң кижини тудуп турар. Ам лагерьлерде 200 кижини ол хилинчектээшкиниң түңнелинде угаанмедерелин ышкынган; хоругдатырганнарның 60 хуузу туберкулез аарыг. Өлүрүкчүлер хилинчектедип турарларның алгызы дыңналбазын дээш улуг ыыткыр радион салып турар. Макронисостуң хоругдал лагерин кол өлүрүкчү Бауректарис удуртуп турар. Бо кем буруулуг идегет американнар-биле чоок харылзаалыг болгаш оларның айтыышкынарын эдербишаан, янзы-бүрү эриидээшкиннер дугайында дужаалдарны үндүрүп турар. Бо идегет болза, хилинчектелиишкин үезинде шыдашпайн өлген муң-муң кижилерниң өлген дугайында буруулуг. Американнар бо хоругдал лагеринге үргүлчү барып каап турар болгаш олар чоруй барганының соонда хоругдатырганнарның байдалы-биле ол дораан-на баскыраар болгаш этеп эриидээр чорук улам-на шыңгыы болуп турар.

(СЭТА).

Венгер улус республика. Будапештиниң Лехель шөлүнде ажылчыннарның чаа бажыңы.

Чуруу А. Воротынскийниң.

СЭТА-ның пресслиишези.

Кыдаттың демократтыг партияларының Мао Цзе-дунга байырлыг чагаалары

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң медеглеп турары болза, Тибетти тайбың арга-биле хостаар хемчеглериң дугайында дугуржулгага ат салганы-биле чергелештир Кыдаттың демократтыг партиялары Мао Цзе-дунга байырлыг чагаалар чорутканнар.

Кыдаттың демократтыг лигазының чагаазында чугаалап турары болза, ук лига ол дугуржулга бүрүү-биле боттанзын дээш бүгү күштү салырынче боттарының кежигүннерин кыйгырган. Тибет улус Кыдаттың өске бүгү националдары-биле эвилелдежип алгаш, кайгамчыктыг болгаш аас-чежиктиг келир үеже оруктап Мао Цзе-дун дарганың удуртулгазы-биле дүрген, чоруур деп национал чаартылганың демократтыг ассоциациязы медеглеп турар. Тибетти ооң төрээн чуртундан адыра тырттар дээн империалистерниң бодалын ук дугуржулга үзе соккан деп Кыдаттың ажылчын-тараачын демократтыг партиязы чугаалап турар.

Демократтыг боду-башталганың Тайван лигазы Мао Цзе-дунга чоруткан бодунуң чагаазында Тайванны дүргеп хостаары дээш бодунуң бүгү күжүн ийи катап улгатырар деп байырлыг аазааш-кынны берген.

(СЭТА).

Демократтыг парлалгага дузаламчы фондузунга Франция хөреңги чыылдазы

ПАРИЖ. Демократтыг парлалгага дузаламчы фронтузунга хөреңги чыылдазы Франция чедиишкиннии-биле чоруп турар.

«Юманите» солунуң медээлеп турары болза, шагда-ла 44 миллион франк чыгдынган.

(СЭТА).

Англияда чүк автомашиналарының ажыл соксаткан чолаачыларының тиилелгези

ЛОНДОН. Англияга хоорайлар аразының чүк автомашиналарының чолаачыларының ажыл-соксадыышкыны 4 хүн үргүлчүлээн. Ук ажыл соксадыышкынының чылдагааны Англияның машина оруктарынга тускай хайгаараакчылар тургузар деп эрге-чагыргаларның айтыышкыны болган.

Ук айтыышкынны ажылчыннар боттарының ажылын эрге-чагыргаларның талазындан чажыды-биле хынап, шпионнаар дээн оралдажыышкын-дыр деп көргеннер. Ынчангаш ажыл-соксадыышкынының төп комитеди ол дораан тургустунган болгаш ук комитеттиң кыйгырыы-биле муң-муң чолаачылар ажыл соксатканнар. Ажыл-соксатканнарның сапы хүн келген дудум улам өзүп турган болгаш май 31-ге чедир 13. 500 кижи четкен.

Ук ажыл-соксадыышкынының түңнелинде Лондон районунга, Мурнуу-Чөөн болгаш Төп Англияга чүк автотранспортунуң шимчээшкини бүрүү-биле соксаан турган. Ажыл-соксадыышкынынга Англияның улуг-улуг хоорайларының: Ливерпульдуң, Бирмингамның, Шеффильдиниң, Гулльдиң, Кардифтиң, Болтоннуң болгаш өске-даа хоорайларның чүк машиналарының чолаачылары база киришкен

Ук ажыл-соксадыышкынының кэнчаар-даа аажок нептерээшкини болгаш үлетпүр ажылынга ооң саңлдары Англияның чагырыкчы бөлүктерин дүвүредипкен. Кандыг-даа хемчеглерни хереглеп турган, ук ажыл-соксадыышкынын соксадыр деп күш-ажыл министри Робенске олар дааскан.

Ук сорулга-биле ол май 30-де чүк автотранспортунуң эргелели-биле чугаалажыышкын кылган.

Транспорт ажылчыннарының болгаш квалификация чок ажылчыннарның профэвилелиниң удуртулгазы (ук удуртулганы реакцычы профбюрократ Дикин баштап турар) бодунуң эвилелиниң ажылчыннарының эрге-ажыын камгалаарындан ойталаан болгаш шуут-ла эргелелдиң талазынче кире берген.

Ук эргелел, ажыл-соксатканнарның туруштуг болгаш шиитпирлиг удурланыышкынынга таварышкаш, дүжүп бээрден өске арга чок болган. Ажыл соксатканнарның негелделерин хандырар, хайгаараакчыларны чайладыр болгаш ажыл-соксадыышкынының киржикчилерингe удур кандыг-даа шаажылакчы хемчеглер кылбас деп ук эргелел чөпшээрешкен деп май 31-ниң кежээзинде ындыг чарлал үнген. Ажыл-соксадыкчылары Лондонга болган хуралга июнь 2-де ажылдап эгелээр деп шиитпирлээннер.

(СЭТА).

Мурнуу-Чөөн Азияда англи-америк чөрүлдээлер

ПРАГА. Телепресс агентилелиниң Сингапурда корреспондентизиниң дамчыдып турары болза, эки билир бөлүктерден алдынган медээлерни өзугар алырга, Англияның, АКШ-тың болгаш Францияның шериг дээди төлээлекчилериниң чоокта чаа Сингапурга болган чөвүлел хуралынга англи болгаш американ империалистерниң аразынга Мурнуу-Чөөн Азияга кол удуртукчу рольду оларның кайызы ойнаар ужурлуг дээн айтырыг талазы-биле шыңгыы чөрүлдээлер илерээн.

Мурнуу-Чөөн Азияда англи кол комиссар Макдональд Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының шериг күжениишкиннерин ук районда политик болгаш экономик «сонуургалдарлыг» чурттарның күжениишкиннери-биле Инди-Кыдатты, Малайяны, Бирманы, Таиландыны болгаш Индияны, а ол ышкаш Европаның Англия биле Франция чижектиг «чамдык чурттарын» катыштырып турар шериг блогу хевирлиг кылдыр «холбаштырар» дугайында санал берген. Ук чурттарга боо-чепсек киирип бээр дугайында тодаргай хүлээлгелерни бир-эвес АКШ-тың чазаа бодунга алыр болза, ол чурттарның чазактары өөрүшкүлүг болур ийик деп Макдональд чугаалаан.

Ынчалзажок, эки медээлетирген бөлүктерде чугаалажып турары болза, американ төлээлериниң баштынчызы вице-адмирал Страбл Макдональдиң ол саналының дугайында чаңгыс-даа сөс чугаалавайн, мынча дээн, АКШ-тың штабтар начальниктериниң катышкан бөлүүнүң бодалын өзугаар алырга, Атлантика пактызы ышкаш ынчаар тургустунар Оожум океанның пактызындан аңгыда кандыг бир өске пактыларның турган хөрээ чок. Ам үеде тургустунуп турар Оожум океанның пактызы Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарын база хаара алзын дээш, ооң хөделиишкининиң девискээри делгем болур ужурлуг деп Страбл айытган. Күштериң ындыг хуваалдазынга Англияга азы Францияга кандыг роль бердинген болурул дээр дугайында ол чүнү-даа чугаалаваан.

Сингапурга болган чөвүлел хурал даап бодаан хуусаадан артыр дыка үргүлчүлээн-даа болза, үстүнде айтырыгның талазы-биле аңаа кандыг-даа дугуржулга чеьдип алдынмаан деп ук корреспондент бижип турар.

(СЭТА).

Филиппиннерниң национал-хосталгалыг армиязы-биле чазактың шериглериниң аразында тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. Маниладан Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнадып турары болза, Филиппиннерниң национал-хосталга армиязының улуг күштери Кларк-Фил деп америк аэродромдан мурнуу чүкте ийи миль черде чазактың армиязының кезектери-биле тулчуушкун чорудуп турар.

(СЭТА).

КҮШ-КУЛЬТУРА болгаш спорт

„Разведчик“ биле „Искра“ командыларның ужуражыышкыны

Май 27-де, дыштаныр хүнде, Шагаан-Арыг хоорайга Чаа-Хөл районнуң Кара-Суг суурнуң «Разведчик» бут-бөмбүүнүң командазы-биле Шагаан-Арыг хоорайның «Искра» командазының ужуражыышкын оюну болган.

Маргылдаа эгелээниниң баштайгы минуталарында искрачылар улуг чедиишкиннерни чеьдип ап, ийи санны ойнап алганнар.

Ынчалза-даа оюнуң ийи дугаар үезинде «Разведчик» команда бодучуң ойнаашкынының темпизин күштелдирип, үш улаштыр «Искраның» командазының ажынынче хиир тепкен.

Ол хүн болган маргылдаа «Разведчик» команданың тиилелгези-биле 3: 2 санныг болуп төнген.

В. ТАРЖАА.

„ШЫННЫҢ“ материалы-биле

„Суурнуң арыг-шевери дээш кичээнгей салыр“

Суг-Аксы суурнуң ниити арыг-шеверин сагыыр дугайында бо чылдың январь 11-де № 17 «Шын» солунда «Суурнуң арыг-шевери дээш кичээнгей салыр» деп эгелиг үүл парлатынган.

Суг-Хөл район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы эш Үүлдүмнүн дыңнатканы болза, суурга албан организация черлериниң болгаш чурттарга бажыңнарының чанында пок, хир үүлдерни аштап арыглаан. Суурну доктаамал арыг-шевер байдалдыг тургузарының хемчеглерин ап турар.

СУД ЗАЛЫНДАН

Эрткен чылда Нарын алдын уургайынга ажылдап турган В. А. Перминова болза, хамаатының хуу өнчүзүнге халдап, Горохованың бажының күш-биле үреп тургаш, ооң 700 рублиге оорлап ажыглаан турган.

Хамаатының хуу өнчүзүн оорлаан В. А. Перминованы ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-те Чарлыының бир дугаар үүлүнүң ийиги кезиинге үндезилээш, Эрзин районнуң улус суду ону 8 чылда күш-ажыл лагеринге хосталгазын казып шииткен. Перминованың эт-хөреңгизинден 700 рубльди хавырып алгаш, хамааты Гороховага өгидип, төлеп бээр деп суд доктааткан.

О. ОНДАР.

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

Областың Хереглекчилер Ниитилелиниң Эвилелиниң Кооператив-садыг школазы

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ЧЫЫЛДАЗЫН ЧАРЛАП ТУР.

1951—1952 өөредилге чылынга өөреникчилер чыылдазын моон адаанда салбырларга чыыр:

1. Бухгалтер салбыры
2. Белеткел салбыры
3. Садыг салбыры

ӨӨРЕНИРИНИН ХУУСААЗЫ БИР ЧЫЛ

18 хар четкен болгаш долу эвес ортумак школаның 7 класын доосканнарны, азы кооперация системазынга ийи чылдан куду эвес ажылдаан практиктиг ажылдакчыларны школага хүлээп алыр.

Школага кирерлер долу эвес ортумак школаның программазының хемчээ-биле шылгалда тудар:

1. Орус, тыва дылдарны (аас-биле, бижимел-биле)
2. Арифметиканы (аас-биле, бижимел-биле)
3. ССРЭ Конституциязын (аас-биле)

Школага кирерин күзээннер райпо, горпо баштаар черлерин дамчыштыр кандыг салбырга киреринiң дугайын айытпышаан, моон адаанда документилерни школа директорунуң адынга киирер:

1. Билдириишкин
2. Каадырлар учёдунуң бүрүткели
3. Школа доосканының документизи
4. Автобиографиязы
5. Кадыының дугайында эмчи шынзылгазы
6. Паспорт (паспорт чок кижи райондан паспорт кылдыртып алыр).
7. Үш фото чурук.
8. Райполарның өөредилгеже чоруткан дугайында шынзылгазы
9. Ажылдап турганының характеристиказы

Школага хүлээп алганнарны стипендия болгаш ниити чурттарга чери-биле хандырар.

БИЛДИРИИШКИННИ ИЮЛЬ 15-ТЕН АВГУСТ 15-КЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Адрес: Кызыл хоорай, Щетинкин кудумчузу, бажын № 36. Кооператив-садыг школазы, телефон № 3—35.

СЭЭКТЕР — кадыкшылганың хоралыг дайзыннары, олар—ижин тифиниң, дизентерияның, туберкулезтуң, глистерниң болгаш өске-даа аарыгларның халдавырларын тарадып турарлар.

СЭЭКТЕРНИ ЧАГДАТПАҢАР!

Аъш-чеминер тогланчызын, хирлиг саваларны чогуур өйүнде аштап арыгланар. Аъш-чеминерни болгаш савларны сээктерден тугланар. Херим-кажаа, бажың иштин арыг тургузунар.

СЭЭКТЕРНИҢ НЕПТЕРЭЭР ЧОРУУН БОЛДУРБАҢАР!

Оларның өзүп-төрүүр уязы—өдек болгаш чунду поктарны чогуур өйүнде арыглап аштаңар! Чуувду төгер уургайларның болгаш пок чыглыр өске-даа черлерниң үттерин так кыдыр туглап, оларны хлорлуг чугай ийикпе азы хоюг довуракбиле бысканнап чажыңар.

СЭЭКТЕРНИ ЧОК КЫЛЫҢАР!

Бүгү-ле аргаларны болгаш чепсектерни хереглеңер: сээк хораннаар суук үүлдерни, хоранныг саазыннарны, чыпшындырар саазыннарны, 2% чигир эзилиириглиг формалинны, сээк шүүрлерин болгаш өске-даа үүлдерни.

БИЛИП АЛЫҢАР: чазын ийикпе азы чайның эгезинде чаңгыс сээкти өлүрери чайның төнчүзүнде муң сээктерни өлүргени-биле бир дөмей болур.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын Бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың, 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң ораланчызының, партия амыдыралының, культура, литература болгаш уран-үүл килдистерниң—3—88; харыысалгалыг секретарьниң пропаганда болгаш агитация, кедээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң—3—68; иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Б01133 Облкүүскомнуң типографиязы